

נעימים אמריה

ממעיינותיו של הגאון החסיד רבי מיכאל אריה ראנד שליט"א

ויהיו נא אמרינו לרצון לפני אדון כל

"בכו והתפללו לפני ואני מקבל"

לביטול הגזירה "שם", ואת זה אי אפשר לפעול אלא בכח אחד ויחיד בלבד: הוא כח התפילה!

כל פעולותיו של מרדכי היהודי ואסתר המלכה לביטול גזירת המן, היו רק לאחר שיצא מרדכי אל שער העיר "וַיִּזְעַק זַעקָה גְדֹלָה וּמָרָה": "כל ה"שתדלנויות" למיניהם נעשו רק אחרי התפילות! שכן כנסת ישראל אין כוחה "אלא בפיה"!

לא ראש ממשלה, לא שרים, לא חברי-כנסת, לא ב"ג"ץ, לא יועצת משפטית, ואף לא נשיא ארצות הברית. לא הם הכתובת שלנו. כנסת ישראל אין כוחה "אלא בפיה"! כל אחד ואחת משומרי הדת בכלל, ומבני התורה בפרט, צריך לשפוך לבו בפני השי"ת בתפילה ובתחנונים! לומר בכל יום פרק תהלים כוונה! להתפלל ב"שמע קולנו"! לעורר רחמי שמים!

כיהודים מאמינים בני מאמינים, עלינו לחשוב כאילו אנו ברוסיה ונגזרת עלינו כעת גזירה קשה על ידי הצאר ניקולאי הרשע י"מ. ש. מה היינו עושים? עוסקים כל היום וכל הלילה בהפניית אצבע מאשימה לפלוני ולפלונת? בודאי שלא! היינו עושים מה שיוצאים בני ישראל לעשות בצורה הכי טובה: להתפלל! להתפלל לפניו יתברך לביטול הגזירה!

כל הדברים האחרים הם "משניים" ו"טפלים" לדבר העיקרי והעליון הזה! צריכת תקשורת מוגזמת בתקופה הזאת לא תיטיב עמנו! יפעלו ה"שתדלנים" כפי שיפעלו בעבורנו – אולם אנו נעשה דבר אחד ויחיד: נתפלל! נזעק ממעמקי הלב לפני אבינו שבשמים!

צעיר מבני התורה אמר לי לאחרונה שצריכים לפנות ל"מקובלים" לעשות "פולסא דנורא" על הרשעים למיניהם – ובזה יתבטלו הגזירות. עניתי לו: לא ולא, ידידי היקר, לא "פולסא דנורא", ולא שום פעולה אחרת! דבר אחד ויחיד יעזור, והוא הדבר העיקרי שרוצים מאתנו בשמים בתקופה הזאת: להתפלל! לזכור ש"הכל" בידיו יתברך! הכל! וכפי שהנך אומר בכל יום בעת הנחת התפילין: "וְאֶשֶׁר לוֹ הַכֹּחַ וְהַמְּשָׁלָה עָלֵינוּ וּבְתַחֲתֵינוּ לַעֲשׂוֹת בָּהֶם כְּרָצוֹנוֹ!"

* * *

"לפי שישיראל אומרים: רבון העולם, הנשיאים חוטאים ומביאים קרבן ומתכפר להם, הכהן המשיח חוטא ומביא קרבן ומתכפר לו, אנו – אין לנו קרבן. אומר להם: "דברים" אני מבקש, שנאמר (הושע יד, ג) קחו עמכם דברים ושובו אל ה', ואני מוחל על כל עוונותיכם, ואין דברים אלא דברי תורה, שנאמר (דברים א, א) אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה. אמרו לו: אין אנו יודעים! אמר להם: בכו והתפללו לפני ואני מקבל!"

"אבותיכם כשנשתעבדו במצרים – לא בתפילה פדיתי אותם? שנאמר (שמות ב, כג) וַיִּצְרַח בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֶבֶר וַיִּזְעֲקוּ וַתַּעַל שְׁמֹעַתָם אֶל הָאֱלֹהִים. בימי יהושע – לא בתפילה עשיתי להם ניסים? שנאמר (יהושע ז, י) וַיִּקְרַע יְהוֹשֻׁעַ שְׁמַלְתּוֹ וַיִּפֹּל עַל פְּנָיו אֶרְצָה וַיִּשָּׁבַח אֶת ה' עַד הָעֶרֶב הוּא וְזִמְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהָאֱמֹרִית לֹא נָטָה בְּפִידוֹן אֲשֶׁר בִּידְךָ אֵל הָעֵי כִּי בִידְךָ אֶתְנַנֶּה (שם ח, יח). בימי השופטים – בבכיה שמעתי צעקתם! שנאמר (שופטים ז, ט) וַיְהִי כִּי יָעֲקֹב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'. בימי שמואל – לא בתפילה שמעתי להם? שנאמר (ש"א ט, ט) וַיִּזְעַק שְׁמוּאֵל אֶל ה' בְּעֵד יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲנֶהוּ ה'. וכן אנשי ירושלים, אף על פי שהכעיסונו, בשביל שבכו לפני ריחמתי עליהם. הוי, איני מבקש מהם לא זכאים ולא קרובות, אלא "דברים", שנאמר: קחו עמכם דברים ושובו אל ה' (שמו"ר לח, ד).

* * *

ואף זאת זכור נזכור, כי דעת הרמב"ן (בהשגות לסה"מ עשה ה') שבעת צר ומצוק חובת התפילה היא מדאורייתא – ולא כבכל השנה כולה שהיא מדרבנן, ואם כן בעת הזאת גדלה עלינו חובת התפילה פי כמה וכמה. ומה נעים דקדוק לשונו הקדוש שם: "שנתפלל אליו בעת הצרות, ותהיינה עינינו ולבנו אליו לבדו, כעניי עבדים אל יד אדוניהם!" שכן זוהי תפילתו של איש ישראל "בעת הצרות"! הוא אינו נושא עינים לשום אדם ולשום כח עזר – אלא "אליו לבדו"! ותפילה כזאת נענית, וכמאמר נעים זמירות ישראל (תהלים ב, ב) יַעֲנֶה ה' בְּיוֹם צָרָה יִשְׁמָכֶּךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב!

* * *

"אמר משה לפני הקב"ה: רבונו של עולם, כשתאה רואה בניך בצער ואין מי שיבקש רחמים עליהם – מיד ענה אותך. אמר לו הקב"ה: משה! חייך! בכל שעה שיקראו אותי אני אענה אותם, דכתיב (ואתחנן ז, ד) פִּי מִי גֹי גָדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרִיבִים אֵלָיו כֹּה: אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קְרָאנוּ אֵלָיו (ד"ר ב, יא). אמר כן יהי רצון!

תקופה קשה ביותר עוברת בארץ הקודש על שומרי הדת בכלל, ועל בני התורה בפרט. כל מה שחזו רבותינו אודות אחרית הימים מתרחש לעינינו. הן כה נאמר ברעיא מהימנא פרשת נשא (קכה, ב) ע"פ תרגום הסולם (שם): "אמר לו רעיא מהימנא (=לאליה הנביא), בשבועה עליך שלא תאחר הגאולה, כי אני נמצא בצער רב, כי עלי כתוב (שמות ב, יב) וַיִּפֶן כֹּה וְכֹה וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ עֹזֵר לִי להוציאני מהצער הזה כו', ואני נחשב בעיניהם, בין הערב רב הרשעים, ככלב מת שסרח ביניהם, כי 'חכמת סופרים תסרח' ביניהם בכל עיר ועיר כו', ונעשו הערב רב רועים על ישראל שהם צאנו של הקב"ה שנאמר עליהם (יחזקאל לו, לא) וְאֶתְּן צֹאנִי מִרְעִיתִי אֲדָם אֲתָם. ואנשי חיל ויראי חטא מסובבים מעיר לעיר ולא יחוננו, והערב רב מחרימים אותם ביניהם, ובמקומות רבים אין נותנים להם רק דבר קצוב, באופן שלא תהיה תקומה לנפילה שלהם, ואפילו חיי שעה. וכל החכמים ואנשי חיל ויראי חטא נמצאים בצער בדוחק וביגון, ונחשבים ככלבים, בני המסלפים בְּפִי אֵיכָה נִחְשָׁבוּ לְנִבְלֵי תַרְשׁ בְּרֹאשׁ כָּל חוֹצוֹת, ואלו הערב רב הם עשירים, בשלוה, בשמחה, בלי צער ובלי יגון כלל, גזלנים, בעלי שוחד, שהם דיינים וראשי העם, כִּי מְלֹאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם, עליהם נאמר (איכה א, ה) הִיוּ צָרִיף לְרֹאשׁ. אמר רעיא מהימנא לאליה: בשבועה עליך, פעם שנית, בחיי ה' צבאות אלהי ישראל יושב הכרובים, שכל אלו הדברים לא יפלו מפִּי, ובכל יכולתך תאמר אותם לפני הקב"ה, וְתִרְאֶה הַדּוּחַק שֶׁלָּהֶם."

נבואה כפשוטה! נבואה שנכתבה בספר הזוהר הקדוש לפני למעלה מאلف וחמש מאות שנים!

הזוהר הקדוש מכנה את הרשעים השולטים על התלמידי חכמים בתואר הנורא: "ערב רב!" ועוד יותר מכך כותב הגה"צ רבי אלחנן וסרמן הי"ד בספר "קובץ מאמרים" (ריש מאמר 'עקבתא דמשיחא') בשם רבו בעל החפץ חיים ז"ע בהאי לישינא: "שמעתי מהקדוש בעל חפץ חיים ז"ל אודות ה'עֲנֻסֶקֶסֶקֶס' (=היהודים הקומוניסטים ברוסיה שרדפו את שומרי הדת עד חרמה) בזה הלשון: בִּי מִי אִיז בְּרוּר אִז זֵי עֲנֻסֶן פֻּון זֶרַע עֵמֶלְק!". אצלי ברור הדבר שהיהודים הללו הם מזרע עמלק!

נורא ואיום! זרע עמלק התערב בתוככי העם היהודי! ודוקא להם, לרשעים הללו, נצ"ר וְזֶדֶן מְזַרַע עֵמֶלְק, ניתן משמים כח ועוז לשלוט על שומרי הדת בסוף ימי הגלות!

ממשיך הגה"צ רבי אלחנן הי"ד וכותב (שם אות ה'): "מעת שפרקנו עול התורה ממנו, שָׁרְצוּ זֶרַע עֵמֶלְק בתוכנו, ונתרבו בינינו המומרים להכעיס, כמו ה'עֲנֻסֶקֶסֶקֶס' הנמצאים לא לבד במדינה 'האדומה' (=רוסיה), כי אם בכל תפוצות ישראל מקצה הארץ ועד קצה הארץ (=בשמות אחרים ובמעטה אחר). וגם בארץ הקודש אשר ה'מתיוונים' (=הציונים) שמה, הם אותם ה'עֲנֻסֶקֶסֶקֶס' בעצמם, ואין שום הבדל ביניהם, רק שאלו כותבים ב'זארגון' יידיש (=שפת האידיש) ואלו כותבים ומפספסים ב'זארגון' עברי (=שפת העברית), אבל על הללו והללו נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחו מן העולם!". דיבורים מחרידים! מילים כדרבנות!

* * *

אבל אסור לנו לשכוח את דרכי הפעולה היהודיים לביטול גזירות קשות. לבני ישראל יש כח אחד ויחיד לביטול גזירות. כנסת ישראל אין כוחה אלא בפיה, שנאמר (ישעיה מא, יד) אֵל תִּירָא תוֹלַעַת יַעֲקֹב מִתִּי (=אנשי) יִשְׂרָאֵל אֲנִי שְׁוֹרְתִּיךָ נָאם ה' וְגֹאֲלֶךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל, למה נמשל ישראל לתולעת, לומר לך: מה תולעת זו אינה מכה את הארזים אלא בפיה, והיא רכה – ומכה את הקשה, כך ישראל כל כוחם בתפילה, ומכים את רשעי העולם שהם חזקים כארזים (לשון הרד"ק שם בשם 'תנחומא' בשלח פייסקא ט').

זוהי העצה היחידה לביטול הגזירות הקשות הנוחתות עלינו זו אחר זו בשנים האחרונות: להרבות בתפילה ובתחנונים לפניו יתברך! לשפוך את לבנו לפני השי"ת בכל יום ויום! "אבינו מלכנו בָּטַל מַעְלֵינוּ כָּל גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת, בָּטַל מִקְּשׁוֹבוֹת שְׁוֹאֲנוּ, הִפְרַ עֲצַת אוֹיְבֵינוּ, כִּלָּה כָּל צָר וּמַשְׁטֵין מַעְלֵינוּ, כִּתְּם פִּיּוֹת מַשְׁטֵינֵינוּ וּמִקְטָרֵינוּ."

מרב ערוצי התקשורת הסובבים אותנו מכל צד ותולים את הגזירה בפלוני הרשע ובפלונת הארורה, חודרת ללבנו המחשבה שעלינו להכניע את הרשעים הללו בכח הזרוע, בכח ההפגנות, בכח הקניה, בכח הפוליטיקה המתועבת, וכיוצא בזה. אולם גם אם הדברים הללו נכונים שִׁעֲשׂוּ עַל יְדֵי הַצִּיּוּר בְּכַלּוֹתוֹ אֶל עַל יְדֵי "שתדלנים" למיניהם [וכפי הדרך שִׁיתוּ גְדוֹלֵי הַדּוֹר כִּיצַד לַנְּהוּג בַּעַת הַזֹּאת], אֵל לֹנוּ לִשְׁכּוּחַ שְׁכַל הַדְּבָרִים הַלָּלוּ אִינֶם אֵלָּא "השתדלות" בהאי עֲלָמָא לאחר שתתבטל הגזירה בשמי מרומים, אולם הדבר הראשון והעיקרי שעלינו לעשות הוא לפעול

"יֵלֶךְ וְיָשֵׁב לְבֵיתוֹ" – רשות או חובה

"ומתלמידיו יותר מכולם"

לפני איזה שבועות אמר לי הגה"צ המפורסם רבי משה שאול קליין שליט"א (בסעודתבר מצוה לכנדו – בן חתנו ידידי הרה"ג רבי אברהם הערש בלומינג שיחי'), ששמע מרבו בעל ה'שבט הלוי' זצ"ל לפרש מאמרם ז"ל (סוכה מט, ב) "תורה ללמדה זו היא תורה של חסד", שאין הפירוש רק כפשוטו שהרב מתחבס עם התלמידים במה שמלמדם תורה, אלא גם להיפר, שהתלמידים מתחבסים עם הרב, כי המציאות היא שעל ידי ריבוי התלמידים מתאמץ הרב ומתייגע יותר בלימודו, ונמצא שנעשה בהיר בתורתו ומתעלה ומתגדל במדריגתו, ובנוסף לזה הרי "כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו" (אבות פ"ה משנה יח), אם כן התלמידים גם הם מתחבסים עם הרב במה שלומדים תורה מפיו, שעל ידם זוכה למדריגות רמות. עד כאן דבריו (ראה: 'דרשות שבט הלוי' ח"א שער ע"ז סוף אות ב'; ח"ב ריש שער קכ"ה ושם שער קע"א עמ' רצז).

והוסיף הגה"צ רבי משה שאול שליט"א מדנפשיה, שיש לפרש בזה לשון תפילת רבי אלעזר בתר דמסיים צלותיה (ברכות טז, ב) "ותרבה גבולנו בתלמידים", וכלשון תפילת יעבץ לאלהי ישראל (דה"א ד, י) "וְהִרְבִּיתָ אֶת גְּבוּלֵי" – בתלמידים (תמורה טז, א), ויש להתבונן מהו משמעות "הרביית גבול", וגם למה דוקא לענין 'תלמידים' נקטו לשון כזה.

אלא שבאמת על כל אדם נגזר בעת יצירתו מה יהא "גבול" השגתו, דהיינו: עד כמה יוכל להשיג בתורה, ועד כמה יוכל להשיג דביקות ה' ואהבת ה' וכיוצא. אולם כל זה מצד עצמו, אבל כאשר מלמד ומשפיע לתלמידים, אזי בזכותם זוכה שמתרבה ומתרחב אצלו ה"גבול", ומסוגל להשיג הרבה יותר ממה שנגזר עליו מצד עצם נשמתו. וזוהי כוונת התפילה "וְהִרְבִּיתָ אֶת גְּבוּלֵי" – בתלמידים, "ותרבה גבולנו בתלמידים", כי על ידי לימוד עם התלמידים מתרבה ומתרחב הגבול של השגת הרב, עד שיכול להגיע למדריגות רמות ביותר.

שפתיים ישק!

תלוי בדעת אחרים – אלא משום עגמת נפש שלו, ואפילו הכי איסור איכא לצאת למלחמה. אומר לך את אשר על לבי מאז: הנה החינוך (מצוה תקפא-ב) לא הביא כלל עשה ולאווין בכרם ובית, רק בנשא אשה והמנחת חינוך שם (אות א') תמה תמה יקרא על זה, דהא מבואר במתניתין (מג, א) דגם בכרם ובית איכא עשה ולאווין אם יוצא למלחמה, וכן פסק הרמב"ם (פ"ז ממלכים הלכה י"א). והניח בקושיה. ולענ"ד נראה דדעת החינוך דהאיסור בכרם וחילולו ובית וחנכו הוא אסמכתא בעלמא ואינו מדאורייתא, אלא שסמכוהו רבנן על לשון הכתוב "נָקִי יְהִיה לְבֵיתוֹ", כדתנן שם: לְבֵיתוֹ – זה ביתו, יְהִי – זה כרמו, אֵךְ אֵין עוֹבְרִין עֲלֵיהֶם לֹא בַעֲשֵׂה וְלֹא בְלֹא, רק משום דדבר של עגמת נפש הוא שבתוך שנה לביתו ולכרמו ימות במלחמה – לפיכך פטרוהו רבנן מטעם זה כהמשך למה שפטרה התורה בכרם ולא חיללו ובבית ולא חנכו. ודו"ק.

ואם כנים אנו, הנה הנושא אשה מחוייב אכן לחזור, ומשום שהדבר תלוי בה ולא בו, וכדתיבנא, אמנם בכרם ובית, בין בלא חילול ולא חנך, ובין בשנה הראשונה אחר שחילל וחנך, יש לומר דהוא רשות בעלמא ולא חובה. כן נראה לענ"ד.

* * *

ובעיקר הספק אם החזרין מעורכי המלחמה הוא רשות או חובה, יש לדון מהא דתנן בסוטה שם (מג, א): כָּל אֵלוֹ וְאֵלוֹ (הבונה בית ולא חנכו, כרם ולא חיללו, ארש

אשה ולא לקחה) שומעין דברי כהן מעריכי מלחמה וחוזרין, ומספקין מים ומזון ומתקנין את הדרכים כו'. ואין מתקנין את הדרכים, בנה בית וחנכו, נטע כרם וחיללו, הנושא את ארוסתו כו', אין מספקין מים ומזון ואין מתקנין את הדרכים. וכן הם דברי הרמב"ם (פ"ז ממלכים הלכה ג-י): "עַתָּה שְׂעוּרֵיכֶם מֵעֵרֻכְתִּי וְהֵם קִרְבִּים לְהֵלֵךְ, מִשּׁוּם מִלְחָמָה עוֹמֵד בְּמִקְוֶה גְבוּהָ וְכָל מִעֲרֻכְתִּי לִפְנֵי, וְאוֹמֵר כו': מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בֵּית חָדָשׁ וְגו' וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְגו' וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֲרָשׁ כו'. כָּל אֵלוֹ שְׂחֻזְרִין מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה, כְּשׁוֹמְעִין אֶת דְּבַרֵּי הַכֹּהֵן חֹזְרִין, וּמִסְפְּקִין מִים וּמִזֶּן לְאַחֵיהֶם שְׂבָצָא וּמִתְקַנִּין אֶת הַדְּרָכִים. וְאֵלּוֹ שְׂאִין זֵזִין לְעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה לֵּךְ עֵיקֶר, וְאֵין מְטַרְחִין אוֹתָם לְשׁוֹם דָּבָר בְּעוֹלָם, הַבּוֹנֶה בֵּית וְחֹנֵכוֹ וְהַנּוֹשֵׂא אֲרוֹסָתוֹ כו' וּמִי שְׁחָל כְּרֶמּוֹ, אֵין יוֹצֵאִין עַד תּוֹם שָׁנָה."

ואת"ל שהחזרה מעורכי המלחמה היא חובה ולא רשות, מפני מה יוצאין אלו (בנה בית ולא חנכו כו') עד הספר וחוזרין, ואלו (בנה בית וחנכו כו') אין זזין ממקומן כל עיקר, הא אלו ואלו מחוייבין לחזור, אם כן למה הטריחתם תורה לראשונים לצאת עד הספר ולחזור, הוּלָּה לְהִיּוֹת כְּאֶחָדֵיהֶם שְׂאִין זֵזִין מִמְּקוֹמָם לֵּךְ עֵיקֶר, וּלְכַאֲרָה מוֹכַח מִזֶּה שֶׁהָרָאשׁוֹנִים חֹזְרִים רְשׁוּת וְהָאֲחֵרִים חֹזְרִים חֻבָּה, וְלִהְיוֹת אֵלּוֹ יוֹצֵאִין עַד הַסֵּפֶר (אחר שמותר להם להלחם) ואלו אין זזין ממקומן כל עיקר (כיון שהמלחמה אסורה עליהם).

אולם זה אינו, דהטעם שהראשונים יוצאין עד הספר, הוא מפני שאין חזרתם לביתם, אלא נשארים הם שם בסמיכות בכדי לספק מים ומזון לאחיהם שבצבא ולתקן את הדרכים. מה שאין כן האחרונים, כיון שאין מספקין מים ומזון ואין מתקנין את הדרכים – לפיכך אין זזין ממקומן כל עיקר.

ונמצא לפי זה שהמשנה בעצמה נותנת טעם לדיניה: כָּל אֵלוֹ וְאֵלוֹ (הבונה בית ולא חנכו, כרם ולא חיללו, ארש אשה ולא לקחה) שומעין דברי כהן מעריכי מלחמה וחוזרין, ומספקין מים ומזון ומתקנין את הדרכים. רצונו לומר: להי שומעין הם דברי כהן וחוזרין ואין נשארין מלכתחילה בביתם, כיון שאין חזרתם אלא מהמלחמה, אבל מחוייבין הם לספק מים ומזון ולתקן את הדרכים. אולם אלו שאין זזין ממקומן, בנה בית וחנכו, נטע כרם וחיללו, הנושא את ארוסתו כו', אין מספקין מים ומזון ואין מתקנין את הדרכים. רצונו לומר: כיון שאין מספקין מים ומזון ואין מתקנים את הדרכים, לפיכך אין זזין ממקומן כל עיקר ונשארים בביתם. ודו"ק.

"וְדָבָר הַשְּׂטָרִים אֶל הָעָם לֵאמֹר: מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בֵּית חָדָשׁ וְיָשֵׁב לְבֵיתוֹ פֶּן יָיִשֵׁב בְּמִלְחָמָה וְיָאִישׁ אַחֵר יִחְנְכֶנּוּ, וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְיָשֵׁב לְבֵיתוֹ פֶּן יָיִשֵׁב בְּמִלְחָמָה וְיָאִישׁ אַחֵר יִחְלֹלֶנּוּ, וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֲרָשׁ אִשָּׁה וְיָשֵׁב לְבֵיתוֹ פֶּן יָיִשֵׁב בְּמִלְחָמָה וְיָאִישׁ אַחֵר יִקְחֶנָּה. וְיִסְפְּקוּ הַשְּׂטָרִים לְדָבָר אֶל הָעָם וְאָמְרוּ: מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּב יֵלֶךְ וְיָשֵׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יִמָּס אֶת לֵבָב אֲחִיו כְּלָבָב (כ, ה-ה).

כתב במנחת חינוך (מצוה תקכו אות ח'): "ולא נתברר לי מהש"ס ומהרמב"ם אם אלו החוזרין (=הבונה בית ולא חנכו, כרם ולא חיללו, ארש אשה ולא לקחה), נתנה להם התורה רשות לחזור אם רוצים – אבל אם רוצים להיות במלחמה הרשות בידם, או שצריכין לחזור – ומה שאמר יֵלֶךְ וְיָשֵׁב לְבֵיתוֹ הוא חובה עליו דצריך לחזור ואסור לו לצאת למלחמה. והנה הִירָא וְרַךְ הַלֵּב מסבא מחוייב לשוב, כדי שלא ימָס אֶת לֵבָב אֲחִיו כְּלָבָב, אבל האחרים כגון בנה בית חדש ולא חנכו וכו' – לא נתבאר. ועיין בפירושו רש"י בחומש שכתב: פֶּן יָיִשֵׁב בְּמִלְחָמָה – כְּדֹאִי הוּא שִׁמּוֹת אִם לֹא יִשְׁמַע לְדַבְרֵי הַכֹּהֵן (=ורש"י) קאי על בנה בית ונטע כרם וארש אשה, כמפורש בספרי על אתר ובתוספתא סוטה פ"ז (הכ"ב), נראה דחוב עליו לחזור. ומכל מקום בש"ס ובברמ"ם לא נתבאר זה. וצ"ע בדיון זה."

ויפה כתב בתורה תמימה כאן (אות לו), דכיון דפשיטא לו ש'הִירָא וְרַךְ הַלֵּב' מחוייב לחזור כדי שלא ימָס אֶת לֵבָב אֲחִיו כְּלָבָב, אם כן לדעת הראשונים שהטעם שהחזרה התורה את הבונה בית ולא חנכו כו' משום דבכל הנהו איכא רכות לב ויראה, פשוט שגם הם מחוייבין לחזור, עיין שם בדבריו.

והנה כתב רש"י (פסוק ח') דלדעת רבי יוסי הגלילי (סוטה מד, א) ש'הִירָא וְרַךְ הַלֵּב' היינו הירא מעבירות שבידו, לִכְרֹךְ תִּלְתָּהּ לוֹ תוֹרָה לְחֹזֵר עַל בֵּית וְכֹרֶם וְאִשָּׁה, לְכַסּוֹת עַל הַחֹזְרִים בְּשִׁבְלֵי עֲבִירוֹת שְׂבִידָם, שֶׁלֹּא יִבְיִנוּ שֵׁהֶם בְּעַלֵּי עֲבִירָה, וְהוֹרָאוּ חֹזֵר אוֹמֵר שֶׁמָּה בָּנָה בֵּית אִם נָטַע כֶּרֶם אִם אֲרָשׁ אִשָּׁה. וְלִפִּי זֶה יִתְּן גַּם כֵּן שְׂמֻחֵיבִין הֵם לְחֹזֵר, כִּי אִם לֹא כֵּן שׁוֹב יִתְּרוֹ בְּהַשָּׂאִים לְשֵׁם מִצְוַת הַמִּלְחָמָה וְיִתְבַּשֵּׁשׁ הַחוּטָא בְּחִזְרוֹת, וְרַחוּם הַעֲלִיז לִסְעִיר לוֹ שֶׁלֹּא יִתְבַּשֵּׁשׁ, אֵךְ אֵין זֶה מוֹכַרְח.

[אבל אין להוכיח כן מעצם לשון המקרא, שכתב לשון שוה "יֵלֶךְ וְיָשֵׁב לְבֵיתוֹ" הן לגבי הִירָא וְרַךְ הַלֵּב והן לגבי הנהו – ומשמע דכולהו בני חדא בקתא גינהו, דשפיר יש מקום לומר דלשון "יֵלֶךְ וְיָשֵׁב לְבֵיתוֹ" הוא רשות, אלא ש'הִירָא וְרַךְ הַלֵּב' חובה עליו לחזור מצד "וְלֹא יִמָּס אֶת לֵבָב אֲחִיו כְּלָבָב", ואדרכה, לולא דברי רש"י מהספרי, הנה מעצם לשון הכתוב שבהנהו כתיב "פֶּן יָיִשֵׁב בְּמִלְחָמָה וְיָאִישׁ אַחֵר יִקְחֶנָּה", משמע דהנהו רשות והוא חובה].

אמנם מה שהעיר בתורה תמימה שם להוכיח מדתנן (סוטה מג, א): "אלו שאין זזין ממקומן, בנה בית וחנכו, נטע כרם וחיללו, הנושא את ארוסתו", ואיתא בגמרא שם (מד, א) דבהנהו איכא עשה ד"נָקִי יְהִיה לְבֵיתוֹ" ולאווין ד"לֹא יָצָא שְׂבָצָא" ו"לֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דְּבַר", ואם כן "הרי מבואר מפורש דמי שפטור לצאת יוצא – עובר בלאו, והכא נמי (=הבונה בית ולא חנכו, כרם ולא חיללו, ארש אשה ולא לקחה) כן ואין לומר דשאני באשה חדשה, דהא כיון דטעם הדבר משום עגמת נפש, מאי שנא הכא והתם". לענ"ד אין זו הוכחה כלל, דהתם טעם החזרה הוא מציצה, ולא מציצו, כדכתיב: כִּי יִחַץ אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יָצָא בְּצִבָּא וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דְּבַר נָקִי יְהִיה לְבֵיתוֹ שְׁנָה אַחַת וְיִשְׁמַח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקַח, ולפיכך כשהולך למלחמה עובר בעשה ובלאווין, משום שאין בידו למחול על שמחתה (ובדאי במחלה לו אינו עובר לא על העשה ולא על הלאווין. ויש לדון לדעת הראשונים דדיו הוא גם על שר הצבא שלא יוציא אחת מביתו בתוך שנתו, אי מהני מחילתה לזח, מה שאין כן בארש אשה ולא לקחה שהחזרה היא מציצו, מפני עגמת נפש, יתכן שמותר לו להשאר בעורכי המלחמה.

ואל תקשה עלי מהא דאיכא עשה ולאווין גם בשנה הראשונה של חילול כרם וחינוך בית (כמבואר במשנה שם סוטה מג, א; רמב"ם פ"ז ממלכים הלכה י"א), ושם הרי אינו

הערות בדיני 'כהן משוח מלחמה'

הכתובים ותו לא, מסתבר שאין ממניין כל אחד מהכהנים, רק אותו המיוחד לכך שדבריו נשמעים ומקובלים באזני העם, או מצד יופי וכן דיבורו או מצד קדושתו ומעלתו, וכדכתיבנא.

וראיתי לכמה אחרונים שהבינו כי הכהן המשוח למלחמה מוטל עליו לנהל את כל סדרי המלחמה (ערוך השלחן העתידי: הלכות מלכים ריש סי' עז מדקדוק לשון רש"י יומא עג, ב ד"ה וכל), וממילא צריך להיות בקי בטכסיסי מלחמות, אשר מהאי טעמא אין בנו יורשו, משום "דכל התמנות דעיקרה כבוד – וכמעט שכל אדם ראוי לכך אלא שהפרש בפחות ויתר, לכן אם הבן רק ממלא מקום אביו ביראה ראוי לכך, אבל משוח מלחמה דעיקרו הוא הידיעה בטכסיסי המלחמה, ובזה צריך חכמה גדולה, ואם ישמש בזה מי שאינו ראוי לזה יאבד המלחמה, לכן אינה בירושה, וממנין הראוי לכך" (שם הלכות כלי המקדש סי' כג סעי' יח, וכענין ב'שלטי הגבורים' מרבי אברהם הרופא זלה"ה סוף פמ"ג). וקצת משמע כן גם מלשון הרא"ש בתוספותיו (הוריות יג, א ד"ה איבעיא) שקרא למשוח המלחמה "ראש עורכי המלחמה" אשר "חיי ישראל תלויין בו" (ע"י נזיר מז, ב ובמיוחס לרש"י שם). וכן משמעות הפרשת דרכים (דרוש יא מהדורת 'אוחנה' עמ' קכד). ולפי דבריהם בודאי שאין כל כהן ראוי למינוי זה, אלא רק אותו שיכול לנהל סדרי מלחמות ונדבד לעורר את העם בדבריו.

אלא שעיקר דבריהם הם חידוש גדול לומר שהכהן המשוח מנהל את סדרי המלחמה, ויש מן הראשונים שכתב שבכלל לא היה נכנס בעורכי המלחמה אלא קורא הפסוקים וחוזר מיד לביתו (מרדכי' גיטין סוף פרק מי שאחזו' רמז תלב). ושוב מצאתי שכבר העיר בזה בשו"ת זכרון יהוסף מהגאון משאוועל ז"ל (או"ח סי' יח מהדורת 'מכון ירושלים' עמ' קה). וע"ע בדרך אמונה להגר"ח קנייבסקי ז"ל הלכות שמיטה ויוכל (פ"ג סי' נז) ובספרו דרך חכמה הלכות כלי המקדש (פ"ד הכ"א בביה"ל ד"ה משוח מלחמה). וצ"ע בזה.

* * *

[ב] וכשממנין אותו "מושחין אותו בשמן המשחה" (לשון הרמב"ם הלכות מלכים שם), וילפינו לה בהוריות יב, ב מדכתיב (אמור כא, י) וְהָכֵן הַגָּדוֹל מֵאֲחֵיו אֲשֶׁר יִצְקֶךָ עַל רֹאשׁוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמֵלֵא אֶת יָדוֹ לִלְבָּשׁ אֶת הַבְּגָדִים, וְהָכֵן הַגָּדוֹל מֵאֲחֵיו – זה כהן גדול, אֲשֶׁר יִצְקֶךָ עַל רֹאשׁוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה – זה משוח מלחמה, וּמֵלֵא אֶת יָדוֹ לִלְבָּשׁ אֶת הַבְּגָדִים – זה מרובה בגדים. ולשון החינוך (ריש מצוה תקכו): "שנצטוו למשוח כהן אחד בשמן המשחה ולמנותו להיות מדבר עם העם בשעת מלחמה".

וכעת לא מצאתי מפורש באיזה אופן משחו אותו, כי במבוא בגמרא (הוריות יב, א; כריתות ה, ב) וברמב"ם (פ"א מכלי המקדש ה"ט) שאות המלכים מושחין כמין "נזר" ואת הכהנים הגדולים כמין "כף יוני", ולא נזכר להדיא כיצד אופן משיחת הכהן המשוח. אולם מסתבר שמשיחתו ככהן גדול ולא כמלך, שהרי מתקדש בכמה דינים כקדושת כהן גדול (וכדלהלן אות ג'). וצ"ע.

וכתב המנחת חינוך (מצוה קז אות ז'): "נראה פשוט דמשוח מלחמה אינו נתקדש רק במשיחה, דלא שייך ריבוי בגדים אצלו, כי הוא אינו משמש בשמונה בגדים (ע"י יומא יב, ב ואילך; רמב"ם פ"ד מכלה"מ הכ"א), אם כן אינו נתקדש רק במשיחה דוקא. וגם "עבודתו מחנכתו" לא שייך כאן כו'. ולומר דבעבודה שעושה מלחמה נתחנך כמו שכתוב וְנָגַשׁ הַכֹּהֵן וְדָבָר כו' – זה אין סברא כלל. על כן ודאי לא נתקדש לענין החמשה דברים (=לא פורע, לא פורס, אינו מטמא לקרובים, אסור באלמנה, ומצווה על הבתולה) רק במשיחה, אם כן בבית שני לאשר שנגזר הצלוחית של שמן (כמבואר ביומא נב, ב; הוריות יב, א; כריתות ה, ב) לא היה כלל משוח מלחמה. ומה שנמצא ביוסיפון (פרק כ') שיהודה מכב"י ומתתיהו כהן גדול בעצמו היו נמשחין למשוחי מלחמה, היינו דהיו נקראים כן לכבוד, אבל לא היה להם כלל קדושת משוח מלחמה לענין החמשה דברים. וגם נראה, לענין מה שכהן משוח מלחמה מדבר אל העם בשעת מלחמה כו', גם כן אינו נוהג כלל בלא שמן המשחה, ולא היה דבר זה נוהג בבית שני כו'. כן נראה. ע"כ. וע"ע בתוס' ישנים יומא לט, א (ד"ה למח) ובריטב"א שם (ד"ה שאם) שמוכח אכן מדבריהם שלא היה דין משוח מלחמה בבית שני.

ומה שכתב המנח"ח ד"לומר דבעבודה שעושה מלחמה נתחנך כמו שכתוב וְנָגַשׁ הַכֹּהֵן וְדָבָר כו' – זה אין סברא כלל, נראה לענ"ד ככוונתו, דענין "עבודתו מחנכתו" שייך רק היכא שיש המשך לעבודה זו, אבל היכא שהמעשה הראשון שעובד – בכך נשלמת כהונתו, לא שייך לומר בזה

[א] כהן משוח מלחמה, הוא כהן אשר ממנים אותו "לדבר אל העם בשעת המלחמה" (לשון הרמב"ם ריש פ"ז ממלכים). והמינוי הוא מצות עשה מכלל תרי"ג המצוות (סה"מ להרמב"ם עשה קצא; חינוך מצוה תקכו). ופשוט בעיני שלא כל כהן יכול להתמנות להיות משוח מלחמה, אלא דוקא מי שהוא ראוי לכך, דהיינו כהן כזה אשר דבריו יהיו נשמעים אל העם, או מצד יופי וכן דיבורו או מצד קדושתו ומעלתו, וכיוצא בזה. וסמך לדבר, ממה שכתב הרדב"ז (פ"ד מכלי המקדש הכ"א) בטעם שאין משוח מלחמה מוריש כהונתו לבניו (יומא עג, א), כי כיון ש"משוח מלחמה צריך לחזק לב העם לקראת המלחמה, לא רצו שתהיה שררה זו בירושה, אלא הכל לפי מה שהוא צורך השעה". רצונו לומר: כיון שיסוד מינוי כהן משוח הוא "לחזק את העם לקראת המלחמה", לא מסרו ענין זה בירושה, שמא לא יהיה בנו איש אשר דבריו מקובלים בעיני העם, אלא בכל דור יש לבחור הראוי לכך לפי "צורך השעה".

מה גם שלדעת הרמב"ם (סה"מ שם), חוץ ממה שהיה הכהן המשוח אומר את לשון התורה, היה מוסיף עוד "מאמר" אשר "יעוררו העם למלחמה, ויביאם להסתכן בנפשם לעזור דת האל ולשמרה, ולהנמק מן הסכלים בה המפסידים יושר המדינות", אם כן בודאי צריך שיהיה הכהן איש כזה אשר דבריו "יעוררו את העם למלחמה" עד שיסכימו "להסתכן בנפשם לעזור דת האל ולשמרה".

ולכאורה דברי הרמב"ם לקוחים מלשון המשנה בסוטה מב, א: "משוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם – בלשון הקודש היה מדבר, שנאמר: וְהָיָה כְּקִרְבָּנְךָ אֶל הַמִּלְחָמָה וְנָגַשׁ הַכֹּהֵן – זה כהן משוח מלחמה. וְדָבָר אֶל הָעָם – בלשון הקודש. וְאָמַר אֱלֹהִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קִרְבִּים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל אֵיבֵיכֶם – ולא על אחיכם, לא יהודה על שמעון ולא שמעון על בנימין, ושאם תפלו בידם ירחמו עליכם כו', על אויביכם אתם הולכים, שאם תפלו בידם אין מרחמין עליכם. אֶל יָדְךָ לְבָבְכֶם – מפני צהלת סוסים וצחצוח חרבות. אֶל תִּירָא – מפני הגפת תריסין ושפעת הקלנסין. וְאֶל תַּחֲפוֹז – מקול קרנות. וְאֶל תַּעֲרִצוֹ מִפְּנֵיהֶם – מפני קול צווחות. כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַחֵלֶף עִמָּכֶם – הם באין בנצחונם של בשר ודם ואתם באים בנצחונם של מקום, פלשתים באו בנצחונם של גלית, מה היה סופו, לסוף נפל בחרב ונפלו עמו, בני עמון באו בנצחונם של שובך, מה היה סופו, לסוף נפל בחרב ונפלו עמו, ואתם אי אתם כן, כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַחֵלֶף עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם וגו' – זה מחנה הארון".

והבין הרמב"ם שאין אלו דרשות בעלמא אשר נדרשו במשנה בכוונת הפסוקים, אלא שהם דוגמת הדברים שהיה הכהן המשוח אומר לפני העם, דהיינו שחון ממה שהיה אומר את לשון הפסוקים בפניהם, עוד היה דורשם בהרחבה ומעורר את לבם. וכך קיבלו התנאים בקבלתם שכל הדרשות הללו הם בכלל דברי הכהן המשוח בפני אנשי המלחמה.

וזהו שלא כדברי המנחת חינוך (שם אות ג') שכתב לתמוה על הרמב"ם בהאי לישנא: "נראה פשוט דהכהן והשושנים אסורים להוסיף על הפסוקים שבתורה, רק צריכים לומר

מה שצויתה התורה, כמו ברכת כהנים דאסור להוסיף ברכה (ר"ה כח, ב), כאן נמי, דמאי שנא. והוא בכלל בל תוסיף. וצריך עיון על הרב המחבר (החינוך שם שהעתיק את לשון הרמב"ם בסה"מ) דכתב 'ויוסף עוד דברים משלו יעוררו' כו', מנא ליה, דודאי אסורים להוסיף, דמאי שנא מכל המצוות וברכת כהנים. וצ"ע. ועיין במשנה (סוטה מב, א): שמע ישראל כו' על אויביכם, לא יהודה על שמעון כו', הם בנצחונם של בשר ודם כו', נראה ברור דזה דרש המשנה מהפסוק, אבל בודאי הכהן אומר הפסוק ככתוב בתורה בלי גרעון ובלי תוספת. וברור הוא בעיני. ע"כ. והנה הרמב"ם והחינוך שלא חששו כלל לטענה זו, בלא שום ספק הבינו כי אין זה דרש בעלמא של חכמי המשנה, אלא דאית המשנה להורות שכך צריכין להיות דברי הכהן המשוח, שחון ממה שיאמר הכתובים כהלכתו, עוד יוסיף בהם דרשות ודברי התעוררות לעורר את אנשי המלחמה. ולא שייך להקשות דהוי "בל תוסיף", כיון שכך קיבלו התנאים שהכל בכלל המצוה. ותו לא מידי [ומדברי הנצי"ב בהעמק דבר כאן נראה דהרמב"ם יליף לה מלשון הכתוב: וְנָגַשׁ הַכֹּהֵן וְדָבָר אֶל הָעָם וְאָמַר אֱלֹהִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וגו', דמשמע שחון ממה שאמר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וגו', היה עוד מדבר אל העם דברי מוסר והתעוררות, עיין שם].

והדרנא לדברינו, לדברי הרמב"ם והחינוך שהיה מוסיף הכהן המשוח דברי התעוררות – בודאי צריך להיות הכהן המשוח איש כזה אשר דבריו נשמעים ומעוררים. אך גם אי נמצא דלא כדעתם (וכדעת הרמב"ם בהלכותיו שלא הזכיר מידי מ'הוספת' דברי התעוררות מפי הכהן המשוח), כיון דסוף כל סוף צריך הכהן המשוח "לחזק לב העם לקראת המלחמה", אע"פ שאינו אומר אלא את לשונות

הערות בדיני 'כהן משוח מלחמה' *המשך*

סגי בזה להחזיר את הרוצח, הוי ליה להכתוב לקורא הַגְדֵל, שהרי רק מטעם שהוא ככהן גדול הרי הוא מחזיר את הרוצח – לדעתך, אבל אנו סבירא לן שזה שהוא ככהן גדול לענין החמשה דברים לא סגי בזה לקורא "כהן גדול", כיון שלגבי שאר הדינים אינו ככהן גדול, ולכן סבירא לן שאינו מחזיר את הרוצח, ככהן הדיוט שאינו מחזיר.

וזהו שכתב הרמב"ם דמשוח מלחמה אינו מחזיר "מפני שהוא ככהן הדיוט", רצונו לומר: לאפוקי מרבי יהודה דסבירא ליה שלגבי החזרת הרוצח נחשב המשוח ל"כהן גדול" ומחזירו, אתי רבנן ואמר דלאו הכי הוא, דכיון "שהוא ככהן הדיוט" לענין כמה דינים, שוב לא מקרי "כהן גדול" לענין החזרת הרוצח, דרך מי שהוא גדול ממש בכל דיניו מחזיר. ודו"ק. ועדיין צ"ע.

* * *

ד] בשלחי הסוגיא ביומא שם (עג, א) אמרינן: "כי אתא רבין אמר: נשאל איתמר. תניא נמי הכי, בגדים שכהן גדול משמש בהן – משוח מלחמה נשאל בהן". ופירש"י: לאו 'משמש' בהן איתמר (= שאין משוח מלחמה 'משמש' במקדש בשמונה בגדים ככה"ג), אלא 'נשאל' בהן איתמר. בגדים שכהן גדול משמש בהן משוח מלחמה נשאל בהן – כשיצא למלחמה, ונשאל באורים ותומים, שהמלך נשאל (= שואל) לו בהן. ע"כ.

כלומר: הגם שאין משוח המלחמה משמש בעבודות המקדש בשמונה בגדים, אבל לענין שאלת היציאה למלחמה הרי הוא משמש בשמונה, והיינו שלובש הכהן המשוח שמונה בגדים – ובכללם החושן, והמלך עומד ושואל לו אם לצאת למלחמה (שזהו מכלל סדר היציאה למלחמה, כמבואר בבבב"ב, ב ובסנהדרין טז, א; מיד יעצים באחיזתופל ונמלכין בסנהדרין ושואלין באורים ותומים), והוא משיב כפי מה שמתגלה לו באורים ותומים.

[ובזה יש לדון במה שכתב המג"ח (שהבאנו לעיל אות ב') דלא שייך "ריבוי בגדים" במשוח מלחמה – כיון שמשמש רק בארבעה ולא בשמונה, ולפי המבואר כאן דבעת שאלת היציאה למלחמה לובש הכהן המשוח שמונה בגדים, יתכן לומר שמתרבה בהם אז (אלא דליכא נפק"מ בסברא זו רק לענין סוף ימי בית ראשון אחר שנגנו שמן המשחה, דהא בבית שני לא שאלו באורים ותומים כמבואר בסוף"ק דיומא). וכן כתב בדבר אברהם (ח"ב סי' כב אות ב').]

אך הרמב"ם השמיט האי דינא ולא הביאו בהלכותיו כלל, וכבר תמה בזה המשנה למלך (סוף הלכות כלי המקדש) אמאי לא הזכיר הרמב"ם דין זה שנשאל הכהן המשוח בשמונה בגדים. וראיתי במפרשי הרמב"ם שכתבו כי הרמב"ם פירש האי דינא באופן אחר מרש"י, דכוונת הגמרא "משוח מלחמה נשאל בהן", היינו שמשוח המלחמה הוא השואל את הכה"ג עבור העם אם לצאת למלחמה, וכאשר שואל שאלה זו לובש הכה"ג עבורו את השמונה בגדים.

ובאמת אין הפירוש רחוק כל כך, ואדרבה – דעת רש"י בזה אינה מבוררת כדבעי, דהא בסמוך שם (יומא עג, ב) אמרינן: "ואין שואלין אלא למלך. מנא הני מילי? אמר רבי אבהו דאמר קרא (פינחס כז, כא) וְלִפְנֵי אֱלֹהֵי הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׁאֵל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאֲזָרִים לִפְנֵי ה' וגו', הוא – זה מלך, וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹתוֹ – זה משוח מלחמה (מי שכל בני ישראל אתו לצאת למלחמה אחריו. רש"י), וְכָל הָעָדָה – זו סנהדרין". הרי מבואר שמשוח המלחמה הוא השואל את הכה"ג הלוש אורים ותומים, ואילו בסוגיא הקודמת מפרש רש"י שמשוח המלחמה הוא הנשאל הלוש את הבגדים ושואלין לו. והמפרשים כבר עמדו בסתירה זו [ויש שהעמיסו הקושיה בדברי הריטב"א הסתומים שם (עג, א ד"ה נשאל). ואכמ"ל בזה].

והתפארת ישראל בפירושו למשנה שם (פ"ז משנה ה' יכ"ן אות מח) כתב משום האי קושיא, דלעולם משוח המלחמה הוא הנשאל הלוש את הבגדים ושואלין לו, כדפירש"י, ומה דאמרינן "וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹתוֹ – זה משוח מלחמה", אין המכוון לכהן המשוח, אלא ל"שר צבא ישראל" כיוצא בן צרויה", שגם הוא נקרא בפי העם בתואר כזה [ובדבריו ארווחא שאין להוכיח מרש"י שם שהכהן המשוח מנהל את סדרי המלחמה, וכלשונו "מי שכל בני ישראל אתו לצאת למלחמה אחריו" (שעל דקדוק זה בנה הערוך השלחן) את חידושו כמבואר לעיל אות א'), כי לא קאי רש"י כלל על הכהן המשוח, אלא על שר הצבא. ודו"ק].

אך הרמב"ם לא ניחא ליה האי תירוץ, ולכן סבירא ליה להיפך, דלעולם משוח המלחמה הוא השואל ולא הנשאל, ומה דאמרינן "בגדים שכהן גדול משמש בהן משוח מלחמה נשאל בהן", היינו שהכהן גדול נשאל ומשיב בהן לשאלת משוח המלחמה. והגם שהלשון דחוק, אולי היתה לו להרמב"ם גירסא אחרת בלשון הגמרא. תן לחכם ויחכם עוד!

"עבודתו מחנכתו", כי למה היא "מחנכתו", הרי כבר נשלמה כל פעולת כהונתו, ולפיכך אין סברא לומר דהכהן המשוח "מתחנך" על ידי דיבורו בפני העם, שהרי אחר דיבורו זה אין בכהן המשוח עוד שום דין של עבודה בפועל שנימא שעבודתו הראשונה "חינכתו" לזה. כן נראה בכוונת המג"ח. אמנם בספר זכר יצחק להגאון מפוניבז' ז"ל (ח"א סי' פ' אות ז') כתב סברא אחרת בדבר, עיי' שם.

* * *

ג] והנה הטעם שמשוח מלחמה בעי משיחה, ואילו הרבה מינויים שהיו במקדש [כגון: קתיקול ואמרכל וגזבר] היו מתמנים בפה בלבד בלא משיחה. ואפילו הסגן שהוא "כמו המשנה למלך" (לשון הרמב"ם פ"ד מכלה"מ ה"טז) והוא מינוי בתוך המקדש – אינו טעון משיחה [ו"א שאפילו כאשר אירע טומאה לכה"ג ביום הכיפורים ונכנס הסגן לעבוד תחתיו אינו טעון משיחה, כנודע האריכות בזה. ואכ"מ]. ראיתי לידידי הרה"ג רבי משה יעקב קנר שיח' שכתב בספרו שפתי מלך (פ"ז ממלכים ה"א) ש"יש לבאר זאת על פי התוס' בסוטה (מב, א ד"ה סגן) דמינוי סגן ואמרכל וכי' אין להם שררה מן התורה יותר משאר כהנים, אלא שגידולם ככהנים. ולפי זה יש לומר דשאני מינוי משוח מלחמה שהיא שררה וגדולה מן התורה".

ולדעתי אין צורך בזה, דהא משוח מלחמה הרי הוא ככהן גדול בקדושתו לענין כמה דברים – ואינו "מינוי בעלמא" כשאר המינויים. לא מיבעיא לרב דימי (יומא עב, ב) שמשוח מלחמה משמש במקדש בשמונה בגדים ככה"ג, אלא אפילו למסקנת הסוגיא (לדעת הרמב"ם פ"ד מכלה"מ ה"כ"א) שמשמש רק בארבעה בגדים, אך סוף כל סוף נתרבה לענין חמשה דברים שנאמרו בפרשה שבהם דינו ככהן גדול: "לא פורע, ולא פורס, ולא מטמא לקרוביו, ומצווה על הבתולה, ומוזהר על האלמנה" (שם עג, א; הוריות יב, ב), ואם כן יצא מכלל כהן הדיוט להיות קדוש כעין קדושת כהן גדול – מה שלא מצאנו בשום מינוי שעשו במקדש, ודבר זה נעשה על ידי משיחה דייקא, ולהכי בעי משיחה [וכמבואר כן בחידושי הגר"ח הלוי (פ"ב מביא"מ ה"ה) "דמשוח מלחמה דומה בכמה דברים לכהן גדול, וחיל על גופיה דין משוח, ודין תוספת כהונה עליו, וחלוק בזה משאר כהנים, ועל כרחך דין כהונה גדולה היא שגורמת לו להנך דינים"]].

וכזה כתב החתם סופר בתשובה (או"ח סי' יב) לבאר טעמא דמילתא שאין משוח מלחמה מוריש כהונתו לבניו (יומא עג, א), כי ענין ירושה שייכא רק במינוי "שררה", אבל במינוי "קדושה" ליכא דין ירושה, חוץ מכה"ג עצמו דילפינן ממקרא מפורש שבנו יורשו, ולמה לי קרא בזה, תיפוק ליה דבכל המינויים איכא ירושה, ועל כרחך דבמינוי "קדושה" ליכא דין ירושה, ולהכי בעי בכה"ג כתוב מפורש לירושותו. עכתה"ק. ועכ"פ למדנו מדבריו דמינוי כהן משוח מלחמה הוא מינוי "קדושה" אשר לא דמי כלל לשאר המינויים שבמקדש שהם מינוי "שררה", ופשוט שזהו משום שדינו ככה"ג לכמה דברים וכפי שנתבאר, ולהכי נמי בעי משיחה וכדכתיבנא.

ובזה תמוה בעיני לשון הרמב"ם (פ"ז מרוצח ה"ט), אהא דפליגי במכות יא, א: "אחד משוח בשמן המשחה, ואחד המרובה בבגדים, ואחד שעבר ממשחיתותו, מחזירין את הרוצח. רבי יהודה אומר, אף משוח מלחמה מחזיר את הרוצח" [וכן הוא בברייתא יומא עג, א: "ומחזיר את הרוצח כדברי רבי יהודה, וחכמים אומרים אינו מחזיר"]. ואמרינן בגמרא שם: מנא הני מילי, אמר רב כהנא דאמר קרא (מסעי לה, כה) וְיָשֵׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל, וכתב"ש (שם פסוק כח) כִּי בְּעִיר מִקְלָטוֹ יָשֵׁב עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל, וכתב"ש (שם) וְאַחֲרֵי מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל יָשֻׁב הָרֹצֵחַ וגו'. ורבי יהודה? כתיב קרא אחריתא (שם פסוק לב) לְשׁוֹב לְשִׁבְתוֹ בְּאֶרֶץ עַד מוֹת הַכֹּהֵן. ואידך, מדלא כתיב "הַגָּדֹל", חד מהנך הוא. ע"כ. והנה הרמב"ם פסק כרבנן דמשוח מלחמה אינו מחזיר את הרוצח, אבל הוסיף טעם בדבר בהאי לישנא: אבל משוח מלחמה אינו מחזיר "מפני שהוא ככהן הדיוט". והוא פלא גדול, מנין לו האי טעמא, הא לא קאמרי רבנן אלא שלא מצינו בו פסוק מפורש. ועוד, הרי באמת דינו של משוח מלחמה לענין כמה דברים ככהן גדול, וכפי שנתבאר, ואם כן אליבא דאמת אינו "כהן הדיוט", ומאי זה שכתב הרמב"ם שאינו מחזיר "מפני שהוא ככהן הדיוט".

ואמנם יתכן לפרש, בשנקדים לדקדק מאי קאמרי רבנן ד"מדלא כתיב הַגָּדֹל – חד מהנך הוא", הא לכאורה אדרבה: מדלא כתיב הַגָּדֹל, על כרחך דאתי התורה לרבות חזרת רוצח גם על ידי מי שאינו "כהן גדול" ממש, והוא המשוח מלחמה שאינו כהן גדול לכל פרטיו. אכן הביאור בזה, כי כהן משוח מלחמה יש בו שני צדדים, צד אחד בו שהוא ככהן גדול לחמשה דברים שנאמרו בפרשה, וצד שני בו שהוא ככהן הדיוט לענין כל שאר פרטי הדינים. והנה רבי יהודה ססובר כי המשוח מחזיר את הרוצח, היינו משום שלדעתו סגי במה שהוא "כעין כהן גדול" לכמה דינים, שיהיה נקרא שמו "כהן גדול" גם לגבי חזרת הרוצח, ועל זה קאמרי רבנן לרבי יהודה: אם כדברין שמה שהוא ככהן גדול לכמה דינים

צוף אמרים

פרשת שופטים

בהר תרל"ז ושם שלח תרמ"ו; 'אמרי אמת' פרשת אמור תרצ"ד
ד"ה איתא ושם תרצ"ה ד"ה בספר).

ולפי זה אמר מרן האמרי אמת זי"ע לפרש גם את הכתובים בפרשת עקב (ו, יז-כב): **"כִּי תֹאמַר בְּלִבְכֶּךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה אוֹכֵל לְהוֹרִישָׁם, לֹא תִירָא מֵהֶם וגו', וְנִשְׁלַח ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם הָאֵל מִפְּנֵיךָ מֵעַתָּה מֵעַתָּה לֹא תוֹכֵל כְּלָתֶם מֵהָר פֶּן תִּרְבֶּה עַלֶיךָ חֵית הַשָּׂדֶה".** כי כיון ששאלו **"אֵיכָה אוֹכֵל לְהוֹרִישָׁם"** גרעו, ומעתה יהיה **"וְנִשְׁלַח ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם הָאֵל מִפְּנֵיךָ מֵעַתָּה מֵעַתָּה"**, אך לולא השאלה לא היתה מניעה לכלותם מהר (עי' 'בית ישראל' פרשת עקב ריש תשט"ז ועוד).

והנה בפסוקים כאן הוא המקום השלישי בתורה שזכר שאלה: **"וְכִי תֹאמַר בְּלִבְכֶּךָ אֵיכָה נִדְעַת אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְרוּ ה'",** ונראה לענ"ד שגם כאן נימא כך, שעל ידי ששאלו גרעו, אך לולא השאלה לא היו צריכין ל"סימנים" לבנות אמת. **אלא היו מרגישים בלבבם מהי נבואת אמת ומהי נבואת שקר,** רק כיון ששאלו גרעו והוצרכו לסימנים **"אֲשֶׁר יִדְבֹּר הַנְּבִיא בְּשֵׁם ה' וְלֹא יִהְיֶה הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְרוּ ה' בְּזֶדוֹן דִּבְרוּ הַנְּבִיא".**

ואין הדבר רחוק כל כך, שהרי כן יהיה לעתיד לבוא, כדכתיב בזכריה (ג, ב-א): **"וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא נֶאֱמַר ה' צְבָאוֹת אֲכִירָת אֶת שְׁמוֹת הַעֲצָבִים מִן הָאָרֶץ וְלֹא יִזְכְּרוּ עוֹד וְגַם אֶת הַנְּבִיאִים (ע"פ יחזקאל) וְאֶת רוּחַ הַשְּׁמָאָה אֲעֲבִיר מִן הָאָרֶץ, וְהָיָה כִּי יִנְבֵּא אִישׁ עוֹד וְאָמַר אֵלָיו אֲבִיו וְאָמַר יִלְדִּיו לֹא תַחֲיָה כִּי שָׁקַר דִּבְרַת בְּשֵׁם ה' וְדִקְרָהוּ אֲבִיהוּ וְאָמַר יִלְדִּיו בְּהִנְבְּאוֹ. וּמִפְּרֹשׁ שֵׁם הַר"ק בְּהַאי לִישׁנָא: "אִנִּי אֶעֱבִיר הַנְּבִיאִים, אֲבָל אִם יִהְיֶה חוּטָא אֶחָד שִׁינְבָא בְּרוּחַ שָׁקַר וַיִּזְכֹּר וַיֵּאמֶר כִּי בְּרוּחַ הָאֵל נִיבָא, יִשְׂרָאֵל בּוֹמֵם הוּא הַיְּהִי בָהֶם דְּעָה וְהַשְׁכֵּל שִׁיכִירוּ אֶת דְּבָרֵי הַמִּתְנַבֵּא הוּא אִם יִהְיֶה דְּבָרֵי אֱמֶת אוֹ דְּבָרֵי שָׁקַר, וַיֵּאמְרוּ אֵלָיו אֲבִיו וְאָמַר שֶׁהָיָה יִלְדִּיו לֹא תַחֲיָה כִּי שָׁקַר דִּבְרַת בְּשֵׁם ה' ע"כ. וכן הוא בַּמַּצְדוֹת שֶׁם בְּקִצְרָה: "וְלֹא יִמָּצֵא עוֹד מִי שִׁינְבָא בְּשָׁקַר, כִּי תִמְלֹא הָאָרֶץ דְּעָה וַיִּכְיֶירוּ הַשָּׁקַר".**

וכזה ממש היה יכול להיות גם בדור המדבר ובדורות הבאים, אלא שעל ידי השאלה **"אֵיכָה נִדְעַת אֶת הַדָּבָר"** גרעו, ומעתה נאכד מהם הרגשת הלב והוצרכו לסימנים. וזכנו השי"ת להשיב לנו הנבואה והנביאים כבראשונה, ועוד ביתר שאת ועוד בלא צורך לסימנים, וכפי שנתבאר.

וְכִי יִהְיֶה אִישׁ שֶׁנֶּאֱמַר לָרְעוּהוּ וְאַרְבֵּי לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וּמָת וְגַם אֶל אֶחָת הָעָרִים הָאֵל, וְשָׁלַח זֶקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אוֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתַן אוֹתוֹ בְּיַד גָּאֵל הַדָּם וּמָת (יט, יא-יב). בברייתא במסכת מכות (י, ב) מבואר דהאי **"וְנָתַן אוֹתוֹ בְּיַד גָּאֵל הַדָּם וּמָת"**, המכוון הוא שביט דין הורגין אותו כדינו **"לְבַתְחִילָה אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מִזֵּיד מִקְדִּימִין לַעֲרִי מִקְלָט, וּבֵית דִּין שׁוֹלְחִין וּמִבְּאִין אוֹתָם מִשָּׁם. מִשְׁנַתְחִיב מִיתָה - הַרְגוּהוּ, שְׁנִימָה: וְשָׁלַח זֶקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אוֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתַן אוֹתוֹ בְּיַד גָּאֵל הַדָּם וּמָת. מִי שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב - פְּטוּרוֹהוּ, שְׁנִימָה (מסעי לה, כה): וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת הָרֹצֵחַ מִיַּד גָּאֵל הַדָּם. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב גִּלּוּת - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לַמִּקְדָּשׁ, שְׁנִימָה (שם): וְהִשְׁבִּיבוּ אוֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מְקוֹלָטוֹ אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה. וְהַרְמַבְּסִים בְּהַלְכוֹת רֹצַח (פ"ה ה"ה) הַעֲתִיק הַבְּרִייתָא כֹּלֵה כְּצוּרָה].**

ויש להתבונן בכוונת הכתוב, דאם הוא מחוייב מיתה בבית דין כדינו, מאי שיטייה דגואל הדם הכא לומר **"וְנָתַן אוֹתוֹ בְּיַד גָּאֵל הַדָּם וּמָת"**. אולם באמת כבר כתב הרמב"ם בריש הלכות רוצח שכן הדין בכל רוצח שמצות הריגתו מוטלת לכתחילה על גואל

וקודם שפוסק הדין נותן לו בעל הדין שוחד, דהו"א שבכהאי גוונא שכבר הכריע בדעתו - מותר לו ליקח, כי אין השוחד עתה בחשש הטיה ואינו אלא **"לזכות את הזכאי ולחייב את החייב"**, קמ"ל דאסור, משום שהשוחד יסיתו לפתוח הכל מחדש. אמנם באם נותן בעל הדין ממון לדין **"אחר שפסק הדין"**, פליגי בזה קמאי אי איכא בזה איסור מצד **"שוחד מאוחר"**, וגם **"הרמ"א** (ח"מ סי' לר סעי' יח) שפסק כהאוסרין, בודאי לא הוא איסורא דאורייתא, וממילא אי אפשר להעמיס זאת בכוונת חז"ל דקרא אתי לאסור **"אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב"**. ופשוט. כתבתי זאת, לאפוקי מהתורה תמימה בפרשת משפטים [פכ"ג אות סה] ששגג בזה].

כִּי יִפְלֹא מִמֶּךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נָגַע לְנָגַע דְּבָרֵי רִיבָת בְּשַׁעֲרֶיךָ וְקִמַּת וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ (יז, ח). הנה כל הכתובים כאן נכתבו בלשון יחיד: **כִּי יִפְלֹא מִמֶּךָ, וְקִמַּת, וְעָלִיתָ, וּבָאת, וְדִרְשָׁתָּ, וְהִגִּידוּ לָךְ, וְעִשִּׂיתָ, וְשִׁמְרָתָּ.** וכפי זה הו"ל למימר: דְּבָרֵי רִיבָת **"בְּשַׁעֲרֶיךָ"**, ולא **"בְּשַׁעֲרֶיךָ"**, שכן אין ליחיד אלא שער אחד ולא כמה שערים.

ונראה לענ"ד שזמה למדו חז"ל בברייתא בסנהדרין (פח, ב), שכאשר נחלקו בדבר הלכה היו שואלין בהרבה בתי דינים עד שהגיעו ללשכת הגזית, וכדאמרין שם: **"הוצרך הדבר לשאול - שואלין מבית דין שבעיר, אם שמעו אמרו להן, ואם לאו - באין לזה שסמון לעירן, אם שמעו אמרו להם, ואם לאו - באין לזה שעל פתח הר הבית, אם שמעו אמרו להם, ואם לאו - באין לזה שעל פתח העזרה, אם שמעו אמרו להם, ואם לאו - באין ללשכת הגזית"**. ואינו מבואר שם מנין להם שכן הוא סדרי השאלה. אך יתכן שהוא מהאי דיוקא, מפני מה נאמר: **דְּבָרֵי רִיבָת "בְּשַׁעֲרֶיךָ"** לשון רבים - על אף שכל הפרשה כתובה בלשון יחיד, להורות שהסדר הנאות הוא לשאול בכל בתי הדין, ורק כאשר בכל אלו אין הכרעה נזקקין להעלות **"אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ"** - שהיא לשכת הגזית.

ויש לדקדק בלשון הרמב"ם (פ"א מממרים ה"ד) שכאשר העתיק הברייתא, השמיט הא שהולכין לבית דין **שסמון לעירן**, וכתב רק ששואלין בבית דין **שבעיר, ומשם להר הבית, ומשם לפתח העזרה, ומשם ללשכת הגזית.** ולא ידענא טעמו, ולעת עתה לא מצאתי במפרשים שהעירו בזה. ואולי כך היתה הגירסא לפניו בברייתא. וצ"ע.

וְכִי תֹאמַר בְּלִבְכֶּךָ אֵיכָה נִדְעַת אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְרוּ ה', אֲשֶׁר יִדְבֹּר הַנְּבִיא בְּשֵׁם ה' וְלֹא יִהְיֶה הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְרוּ ה' וגו' (יח, כא-כב). הנה בפרשת בהר, במצות שמיטה, נאמר (כה, כ-כא): **וְכִי תֹאמְרוּ מַה נֹּאכַל בְּשָׂנֵה הַשְּׁבִיעִית הֵן לֹא נִזְדַּע וְלֹא נֶאֱסַף אֶת תְּבוּאָתֵנוּ, וְצִוִּיתָ אֶת בְּרַכְתִּי לָכֶם בְּשָׂנֵה הַשְּׁבִיעִית וְעִשִּׂיתָ אֶת הַתְּבוּאָה לְשֵׁלֶשׁ הַשָּׁנִים, וַיְדוּעִים דְּבָרֵי הַרְבֵּי ר' זוּשָׁא זי"ע** (שהביאו אחיו הקדוש בשמו ב'נועם אלימלך' שם) שלשון **"וְכִי תֹאמְרוּ"** מורה שלא טוב עשו בשאלתם **"מַה נֹּאכַל"**, כי היה עליהם לסמוך עליו יתברך, וכיון ששאלו נעצר השפע, עד שנצרך הכתוב לצוות מחדש את הברכה. והדברים עתיקים.

ובספרי רבוה"ק מגור זי"ע מבואר בכוונת הרבי ר' זוּשָׁא זי"ע, שעל ידי אמירתם ושאלתם גרעו, כי מתחילה היה השפע בדרך נס, אך כיון ששאלו **"מַה נֹּאכַל"**, מעתה יבוא השפע רק בדרך ברכה, כאומרו: וְצִוִּיתָ אֶת בְּרַכְתִּי, ולא בדרך נס (עי' 'שפת אמת' פרשת

וְלֹא תִקַּח שֹׂחַד כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲזֹר עֵינֵי חֲקָמִים וְיִסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים (טו, יט). פירש"י: **וְלֹא תִקַּח שֹׂחַד - אִפִּילוּ לְשׁוּפוֹט צָדִק.** והוא מכתובות קה, א: **וְשֹׂחַד לֹא תִקַּח** (משפטים כג, ח), מה תלמוד לומר, אם ללמד שלא לזכות את החייב ושלא לחייב את הזכאי, הרי כבר נאמר (במקרא דידן) **"לֹא תִטֶּה מִשְׁפָּט"**. אלא אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב, אמרה תורה **"וְשֹׂחַד לֹא תִקַּח"**. והיינו שאפילו אם נותן לו אחד מבעלי הדינים ממון, באמירה מפורשת: **"איני נותן לך בשביל שתטה את המשפט לטובתי חלילה, אלא בשביל שתברר את האמת הדק היטב, ואם זכאי אני - תזכני, ואם חייב אני - תחייבני"**, אפילו הכי הו"ל בכלל שוחד, כי ירדה תורה לסוף דעת הדיין שהשוחד יעזור את עיניו, וכהמשך לשון רש"י כאן: **"כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲזֹר - מִשְׁקִיבֵל שוּחַד מִמֶּנּוּ אִי אִפְשָׁר שֶׁלֹּא יִטֶּה אֶת לְבוֹ אֲצִלוֹ לַהֲפֹךְ בִּזְכוּתוֹ"**.

אכן בכתובות שם אמרין להדיא, דמהאי ברייתא ילפינן שאין טעם איסור שוחד **"דילמא אתי לאצלווי דינא"**, דהיינו: להטות הדין, אלא אפילו אם יקח הדיין משני בעלי הדין בשוה, שבדאי לא יטה על ידי זה לצד אחד יותר מהשני, אף על פי כן אסרה תורה. ונראה לפי זה בטעם האיסור, דעצם לקיחת ממון לדון, גורם לדין שמתעוררין עיניו ומוחו עד שאינו עומד כראוי על עומק הדין. וכלשון המדרש בפרשתין (תנחומא פיסקא ח'): **"כִּיֹּן שׁוֹנוֹת הַדִּינִין לְבוֹ עַל הַשׁוּחַד, נַעֲשֶׂה עוֹזֵר בְּדִין, וְאִינוּ יֹכֵל לְדוֹן אוֹתוֹ בְּאֵמֶת"**.

ולפי זה נצטרך לומר, דהא דאמר רבא (שם קה, ב) **"מאי טעמא דשוחדא, כיון דקביל ריה שוחדא מיניה, איקרבא ליה דעתיה לגביה, והוי כגופיה, ואין אדם רואה חובה לעצמו"**, לא איירי רבא אלא היכא שלוקח הדיין שוחד מאחד מבעלי הדין, שאז טעם האיסור משום שמטה את הדין לטובתו, אבל לעולם איסורא איכא אפילו בלוקח מתרווייהו בשוה, ומטעם קלקול ועיוות הדין וכדכתיבנא.

אך זה דוחק גלוי, דהא רבא קאמר דזהו **"טעמא דשוחדא"**, ומשמע שיסוד ועיקר טעם איסור שוחד הוא מה ד'איקרבא ליה דעתיה לגביה' ולא יראה לו חובה, והרי היכא דשקיל מתרווייהו גם כן אסור מטעם קלקול ועיוות הדין (ועי' בחא"ג מהרש"א ובמהר"ם שיף כתובות שם).

אכן נראה לענ"ד דחד טעמא הוא, כי כיון שעל ידי ממון שמקבל הדיין מבעל הדין **"איקרבא ליה דעתיה לגביה, והוי כגופיה, ואין אדם רואה חובה לעצמו"**, נמצא איפוא שאפילו אם ירצה הדיין באמת בכל לבבו ונפשו לברר הדין באמתו אינו יכול, כי כשם שאין אדם רואה חובה לעצמו, כך אינו יכול לראות בהאי דינא חובה כלל [וכדפירש רש"י שם בדברי רבא: **"מאי טעמא דשוחדא"** - למה אסור ליטול לזכות את הזכאי. **"אין אדם רואה חובה לעצמו"** - אין דעתו מתקרב לצד החובה לחייב את עצמו, ואפילו מתכוין לדין אמת. ע"כ], ואם כן לגבי האי דינא נעשה מוח הדיין מעוות ועיוני מעוורות עד שבדאי יקלקל הדין. ולהכי גם אין יקבל ממון משני בעלי הדין בשוה - לא יהיה בדבריו משפט צדק, שהרי כיון שלקח ממון שוב אינו יכול באמת לראות חובה לשום צד ומשום ש"אין אדם רואה חובה לעצמו", ואם כן מה שפסק לבסוף לחובת צד אחד, אין לו מצד יושר המשפט, שהו **"אין אדם רואה חובה לעצמו"**, אלא שנעשה מוח מעוות עד שגרם לו לראות חובה שאינה במציאות, ואין זה אלא עיוות וקלקול הדין. ודו"ק.

[ואגב: איסור נטילת שוחד **"לזכות את הזכאי ולחייב את החייב"**, יש לפרשו גם דאיירי היכא שכבר הכריע הדיין בדעתו מי זכאי ומי חייב,

צוף אמרים *המשך*

במקום ההוא, מוכרח איפוא שיש שם אפשרות לכך, ואף על פי שאינו בדרך מרווח ולכתחילה, נראה שבטורח ובדוחק ניתן להכשיר את המקום לזרע, כי אם לא כן לא היתה התורה אוסרת הדבר, וממילא איכא היכרח לעוברים ושבים במה שרואים מקום חרב לגמרי - על אף שניתן לזרוע ולעבוד בו בדוחק. כן נראה בכוונת החינוך.

ואכן כך כתב הריטב"א במכות כב, א (ד"ה ופרקינן אמתינ'): "ולחשוב נמי הזרע בנחל איתן ואזהרתיה מהכא אשר לא יעבד בו ולא יזרע", פירוש: דההוא ללא אתא וכדאיתא במסכת סוטה. ואם תאמר: והלא נחל איתן אין ראוי לזריעה ולעבודה, וכדמתרגמין 'נחל בייר'. ויש לומר, דנהי דהוי 'בייר' השתא, יש לו תיקון על ידי טורח עבודה, ואסריה רחמנא. ע"כ.

אולם לכאורה כל זה יתכן רק לדעת רש"י שנחל איתן היינו קרקע קשה, אבל לדעת הרמב"ם שהוא נחל שוטף בחזקה, קשה איך שייך לזרוע שם. והרי החינוך עצמו (במצוה הקודמת) נקט כדעת הרמב"ם ודלא כרש"י, ושוב הדרא קושייתו לדוכתה. ואולי המכוון "שראוי הוא לכך" בעת שיישב הנחל (וכ"כ בפירוש 'מנחת יצחק', אראנאווסקי, על החינוך כאן), או על שפת הנחל (וכ"כ המאירי נדה ח, ב ד"ה המוכר, אלא שדעתו של הרמב"ם שם היה מקום העריפה - על 'שפת' הנחל. ואכמ"ל בזה). וע"ע בספר נחל איתן מהגר"ח ק"ז ס' יא סעי' א' ובהערות שם.

וְעֵינֵינוּ וְאֵמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ (כ"א, יז). פירש"י: וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים שם הם? אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לוויה. ע"כ. והיא מתניתין בשלהי סוטה (מה, ב).

נסתפקתי איך הדין אם באמת ראוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לוויה, אם מעכב את האמירה ואין יכולין הזקנים להתוודות [ורק הכהנים יאמרו: כפר לעמך ישראל וגו']. ואת"ל שמעכב את הוידוי, אם כן לפי מה שנסתפק המנחת חינוך (מצוה תקל אות יט) אם מעכב הוידוי את העריפה, יתכן דבכהאי גוונא לא יביאו כלל עגלה ערופה.

וחיפשי בספר נחל איתן מהגר"ר חיים קנייבסקי ז"ל, ומצאתי שם (סי' טו סעי' ב' ובהערות שם) שכתב לפשטות ש"אם בא לידם ופטרנוהו בלא מזון או בלא לוויה אין יכולין לקרוא הפרשה - דאין יכולין לומר שקר". וכתב עוד דיתכן שבכהאי גוונא בודאי מעכב הוידוי את העריפה, כי ספק המנ"ח הוא בגוונא שהיו יכולין לקרוא ולא קראו, אבל כאן שאין יכולין לקרוא - כיון שפטרנוהו בלא מזון ולוויה - גרע, עיין שם בדבריו.

אולם אחרי שובי ניוחתי, ונראה לענ"ד דגם היכא דפטרנוהו בלא מזונות ובלא לוויה יכולין הזקנים להתוודות ולומר "ידינו לא שפכו את הדם הזה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ", והגם שדרשת הכתוב לא התקיימה בהם, אך סוף כל סוף אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ולפיכך לא היו שקר מה שאומרים "ידינו לא שפכו את הדם הזה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ". ולומר דכיון שדרשת חז"ל נאמרה בחריפות גדולה כל כך "וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים הם? אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לוויה", אם כן מתבאר שזהו פשוטו של מקרא עד שאי אפשר לפרשו גם על פי פשוטו אלא לענין מזונות ולוויה, הוא דבר רחוק לענ"ד. הדרשה תדרש (לחייב לדאוג לאורחים מזונות ולוויה) והאמירה תאמר (גם בלא פרט זה). וצ"ע בזה.

עין "תחת" עין וגו', אבל כאן בעדים זוממין הכתוב מדבר שחייבם הכתוב רק כאשר רצו לחייב, ואם הרגו אינן נהרגין (מכות ה, ב), ואם כן חברים שהעידו עליו לחייבו מיתה או להפיל עינו ושינו עומד חי וקיים ושלם בגופו, לכן אומר הכתוב "פֶּשַׁשׁ בְּפֶשֶׁשׁ עֵין בְּעֵין" בקישור "ב", ולא בקישור תיבת "תחת". ע"כ. ומסיים שם: ונכון הוא באמת! (והובאו דבריו בספר 'שער בת רבים' ובספר 'גן רוה' ועוד).

ובמחילת כבודו סיום דבריו אינם נכונים כלל, ואבאר הפסוק ומתוך כך תבין טעותו, כי הנה לכאורה יש להתבונן מהו "עֵין בְּעֵין שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרֶגֶל", וכי איכא מציאות שביקשו העדים הזוממין בעדותם לגרום הוצאת עין למישהו, או הפלת שינו, או חיתוך ידו ורגלו, הלא אין בכל דיני ישראל עונש כזה. רק על כרחך איירי שהעידו הזוממין בראובן שגרם נזק לעינו של שמעון, או הפיל שינו, או הזיקו בידו וברגלו, ומחוייב לו דמי נזק. ונמצא שעדותם מתחילה לא היתה אלא על חיוב ממון היוצא מנזקי עין ושוין יד ורגל ותו לא, וכיון שנמצאו זוממין מחוייבים "עֵין בְּעֵין שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרֶגֶל", כלומר: לשלם ממון לאותו שהעידו עליו, וכדפירש"י כאן, כיון שכל עדותם מתחילה לא היתה אלא לענין ממון בלבד.

ומהאי טעמא גופא לא כתבה כאן התורה עין "תחת" עין וגו', כי מעולם לא היה הנידון כאן על עין ממש, אלא על דמי עין, והאי מילתא נקרא בלשון התורה "עֵין בְּעֵין", כלומר: ממון שווי עין תחת ממון של שווי עין. מה שאין כן בפרשת משפטים ובפרשת אמור דאירי בחובל שגרם בפועל נזק לעין חבירו ולשינו, שם שפיר שייך הלשון: עין שן "תחת" עין שן "תחת" שן יד "תחת" יד רגל "תחת" רגל, כלומר: תשלומי עין תחת הנזק שהזיק עין חבירו בפועל. ודו"ק היטב.

וְהוֹרִדוּ זָקְנֵי הָעִיר הַהוּא אֶת הָעֵגְלָה אֶל נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בוֹ וְלֹא יִזְרַע וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֵגְלָה בְּנַחַל (כ"א, ד). האי "אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בוֹ וְלֹא יִזְרַע" הוא לאו, ש"הנחל שנערפה בו העגלה אסור בזריעה ועבודה לעולם" (לשון הרמב"ם פ"י מרוצח ה"ט), וכדקיימא לן בשלהי סוטה (מה, ב ושם מה, ב).

בטעם המצוה כתב רבינו החינוך (מצוה תקלא): "שענין העריפה לפרסם ענין הרציחה כדי לעורר ההמון על הדבר ויכניסו יראה בלבם על הדבר הרע הזה, וגם מניעת העבודה והזריעה שם לעולם מן הטעם הזה בעצמו היא כו', כדי להזכיר לעולם בלב כל עוברי דרך כי על דבר שנרצח איש אחד בדרך נערפה העגלה במקום ההוא, ונשאר חרב לעולם, ויניעו לבבם עם זה להרחיק ענין הרציחה מאוד. ואם תקשה בטעם זה כי הנחל לא מקום זרע, נשיב שראוי הוא לכך אחר שתמנענו התורה מלזרוע בו".

ודבריו האחרונים סתומים קצת, אולם מסתמא כך פירושה: אם תקשה על הטעם שכתבתי, שהרי נחל איתן שעורפין בו את העגלה אינו מקום זרע, לא לדעת רש"י (בפרשתין כאן: סוטה מו, ב ד"ה איתן) שנחל איתן הוא "מקום קשה שלא נעבד", וכל שכן לא לדעת הרמב"ם (פ"ט מרוצח ה"ב) שהוא נחל מים "שמימי שוטפין בחזקה" (כלשון החינוך בריש המצוה הקודמת), ואם כן איפוא מה יניע את לב עוברי הדרכים כשיעברו במקום ההוא ויראו שהוא חרב, הרי בין כך אין הוא מקום המשמש לזרע [וכבר הקשה כעין זה הרמב"ן כאן ש"היה ראוי עוד שיעשה בשדה טוב, ראוי לזריעה, שיכירו בו רואי, כי בנחל איתן לא ינָדע מדוע לא יעבד בו"]. על זה באה התשובה, שכיון שאסרה עלינו התורה לזרוע

הדם, וזה לשונו: "כל הורג נפש אדם מִישראל כו' בזדון בפני עדים מיתתו בסייף כו', ומצוה ביד גואל הדם שנאמר (מסעי לה, יט) גֹּאֵל הַדָּם הוּא יְמִית אֶת הָרֹצֵחַ כו'. לא רצה גואל הדם, או שלא היה יכול להמיתו, או שאין לו גואל דם, בית דין ממיטין את הרוצח בסייף" [ומקור דברי הרמב"ם בסנהדרין מה, ב. אלא שרש"י שם פירש דקאי על ההורג בשגגה, אך הרמב"ם מפרש דקאי על רוצח במזיד שמצות הריגתו לכתחילה היא ביד גואל הדם, וכמבואר במשנה למלך שם ובמפרשים].

ונראה מזה, דהגם שכתב הרמב"ם בהלכות סנהדרין (פ"ג ה"א) שכל הרוגי בית דין "עדיין הם ההורגין אותו בכל מיתה שיתחייב בה", יצאה הריגת רוצח מכלל זה, שבו גזרה התורה שנהרג לכתחילה ביד גואל הדם, ולא ביד העדים. וכן כתב להדיא הרשב"ץ בזהר הרקיע (אות נג): "והגואל הוא השליח בית דין בזה כמו העדים בשאר חייבי מיתות בית דין". ואם כן שפיר אמר הכתוב כאן, דהיכא שנתחייב מיתה בבית דין, אזי אופן הריגתו בפועל הוא על ידי ש"נתנו אותו ביד גֹּאֵל הַדָּם וְיָמָת".

אך מה דפשיטא ליה להרמב"ם שמצות ההריגה בפועל היא ביד גואל הדם, הנה מדברי הרמב"ן בספר המצוות (שכתב העשין מצוה ג') נראה שאין החיוב על גואל הדם אלא לרדוף ולהביא את הרוצח לבית דין בכדי שיומת כמשפטו, ורק כשאין בית דין מצליחין להורגו מצוה עליו לעשות זאת. והא לך לשונו שם: "שנצטוינו בענין הרוצח, אחרי שנתחייב מיתה בבית דין, שביקשנו גואל הדם וירדוף אחריו וינקום נקמתו ממנו - שיביא אותו לבית דין ויומת כמשפטו, או שירצח אותו הגואל אם לא יוכל לו בית דין כו', והוא אמרו יתברך: גֹּאֵל הַדָּם הוּא יְמִית אֶת הָרֹצֵחַ".

ולפי דעתו שוב יש להתבונן בכוונת הכתוב כאן: וְשָׁלְחוּ זָקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם וְיָמָת, יותר הוי ליה למימר: ונתנו אותו ביד 'בית דין ומת. אמנם יש לומר, שלדעתו אין כוונת "וְיָמָת" על ידי גואל הדם, אלא שכיון שהמצוה על גואל הדם להביא את הרוצח לבית דין שיומת כמשפטו, לפיכך נותנים אותו זקני עירו ביד גֹּאֵל הַדָּם בכדי שיביא את הרוצח לבית דין, ואחר כך "וְיָמָת" הרוצח בבית דין על ידי העדים ככל הרוגי בית דין. ודו"ק (וע"ע בריטבי"א מכות שם ד"ה אין והתניא, ומה שעוררו בדבריו בפרק לנר" שם, ובלקוטי הלכות 'להח"ח א' אתר).

וְלֹא תַחֲסוּ עֵינֶיכֶם נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עֵין בְּעֵין שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרֶגֶל (יט, כא). פירש"י: עֵין בְּעֵין - ממון, וכן שן בְּשֵׁן וגו'. ע"כ. המפרשים מדקדקים אמאי בפרשת משפטים (כ"א, כד) ובפרשת אמור (כד, ב) נאמר: עֵין "תחת" עין וגו', וכאן כתיב "עֵין בְּעֵין".

וראיתי בספר קול אומר קרא מהגר"ר יוסף חיים ז"ל אב"ד וולאצלאוועק (טעמא דקרא' פרשת אמור אות ב') שכתב לבאר: כי הוראת "תחת" הונח שהדבר הראשון כבר איננו זה האחרון עומד למלאות מקומו, כמו "תַּחַת אֲבֹתֶיךָ יִהְיֶה בְּנִיךָ" (תהלים מה, י), "וַיָּמָת הַדָּד וַיִּמְלֹךְ תַּחֲתָיו" (וישלה לו, לו), וכדומה. ואילו הוראת של קישור "ב" מורה כי שניהם עומדים וקיימים, כמו "לא יִחְלִיפוּנִי וְלֹא יִמְיר אֹתוֹ טוֹב בָּרַע אוֹ רַע בְּטוֹב וְאֵם הָמָר יִמִּיר בְּהֵמָה בְּבֵהמָה" (בחקתי כו, י), ששם שניהם עומדים זו אצל זו ומחליפם זו בזו. ומעתה יובן כמין חומר, דבפרשת משפטים ואמור מיירי הכתוב במי שהכה את עין חבירו או את שינו באמת, לכן אמר

ימי הרחמים והרצון – ירושה לנו מאבותינו

לפרנסה כפי הצטרפותם, וזאת יהיה חבלי משיח. ומאוד מצאו הדברים חן בעיני אדמו"ר הגה"ק (=השפת אמת) זצ"ל, ואמר שכן הוא עתה בעוונותינו הרבים". ע"כ. ואולי נאמרו גם הדברים הללו באותו "ועד קדושים" אשר בגראדז'סק.

* * *

כהמשך לרעיון זה שתשובת אבותינו בדור המדבר יש לה השפעה לדורות עולם, ובכל חודש אלול מתעורר כח תשובתם, יש להוסיף מה שידוע בין החסידים כי מן החידושי הרי"מ זי"ע הניח הרבה פנקסים וחיבורים שנכתבו בהם רק איזה שורות והשאר השאיר חלק, ויש חיבור אחד שנכתב עליו בתחילתו שזהו "מאמר לראש חודש אלול" (=דר"ך לפ"ק, היא שנת תרכ"ד), אך נכתבו בו רק שורות מועטות, וכה לשונו הקדוש שם: "כמו שאמר האר"י ז"ל שבא מורינו הרב ר' שמואל (=די אוזידא, בעל ה'מדרש שמואל') לפניו, קם והירבה לו כבוד, וחקר רבי חיים וויטאל זצ"ל, ואמר לו שעשה מצוה שהיה רגיל רבי פינחס בן יאיר לעשות, ונתחבר נשמתו עמו לעזור, ומפניו עמד אר"י ז"ל, עיין שם. ולזאת נראה, כשאדם עושה גמילות חסדים כראוי, מתחבר עמו אברהם אבינו, ומזה בא רפואה על ידי ביקור חולים (עי' נדרים לט, ב), שעל ידי גמילות חסדים בא עמו נשמת אברהם אבינו שכשחולה רואה אותו מתרפא כמו שאמרו חז"ל (ב"ב טז, ב). ועל כל פנים הוא מקצת רפואה כפי ערך כוונת המצוה של המבקר כו'. וכן ג' תפילות שבכל יום, שחרית שתיקן אברהם אבינו כו' (ברכות כו, ב), גם כן כנ"ל (=נלוה עמו נשמת אברהם אבינו). וכן ג' סעודות של שבת כו' שהם ג' הארות של אבותינו הקדושים המאירים לכל העולמות כו', וכשאדם עובד ה' יתברך באהבה בכל לבו ונפשו נלוה אברהם אבינו ע"ה לעזור, וביראה - יצחק, ובאמת - יעקב, וצריך שלשתן". עכלה"ק.

ואיתא בספר אמרי אמת פרשת שופטים (לא ידוע השנה): איתא בספר הזכות לראש חודש אלול שהאר"י ז"ל קם מפני מהר"ש ז"ל מפני שעשה מצוה שהיה רבי פנחס בן יאיר רגיל לעשותה ונתחבר נשמתו עמו לעזור וכו'. שאלתי את אאז"ל (=מן השפת אמת זי"ע): מה ענין זה לראש חודש אלול? והשיב: כי בימים אלו עשו כל ישראל תשובה, ואיתא (ע"ז ד, ב) לא היו ישראל ראויין לאותו מעשה אלא להורות תשובה, ומי שעושה תשובה בימים אלו של אלול יש לו סיוע מהם, וזה שייכות ענין זה לראש חודש אלול [ובליקוטי יהודה הנוסח: "והשיב לי, כי הזכות של האבות הקדושים והשכטים מסייעים לעשות תשובה"]. ודפח"ח.

* * *

לבבם. והקדמונים נתנו רמז בפסוק זה א'ת ל'בב' ו'א'ת ל'בב' ר"ת אלול, הוא כנ"ל, כי בזמן זה היו בני ישראל בעלי תשובה, בעת שקיבל משה רבינו ע"ה לוחות שניות, לכן בעולם הזה ומצד זכות זה יכולין גם כן להשיג התורה, וזה אלו הימים הם ימי רצון גם לנו זרעם אחריהם - בזכות התשובה שעשו אבותינו כנ"ל. עכלה"ק.

[וראה גם שפת אמת מאמרי חודש אלול (תרמ"ג): "הימים הללו ארבעים יום האחרונים שהיו ברצון, הם עצמם מסייעין לבנות בני ישראל לתשובה, כאשר דור המדבר היו חרדים מאוד לה' בימים אלו. וכמו שהחטא נשאר לדורות, כמו שאיתא (סנהדרין קב, א) אין לך פקידה שאין בה מעון העגל, ממילא התשובה שעשו אז ותיקנו החטא בוודאי היה גם כן לדורות ועוד שם (תרמ"ז-תרמ"ח): "והודש זה נתקן לדורות להתקרב אליו יתברך, כי באותן ארבעים יום תיקנו בני ישראל החטא ונפתחו שערי תפלה לדורות. וכתיב (תהלים קמא, יח) קרוב ה' לכל קראיו, ואיתא במדרש (ויק"ר יז, א): יכול לכל? תלמוד לומר: לכל אשר יקראוהו בְּאֵמָתוֹ. ואמר אדוני מו"ז (=החידושי הרי"מ) ז"ל דאף על פי כן כתיב "לכל" קראיו, רק על ידי אותן שקוראין באמת מתעלין כל התפילות של פשוטי בני ישראל גם כן. עד כאן דבריו ז"ל. וכמו כן בדורות, בימים אלו שנתקבלו תפילות אבותינו, יכולין לעלות תפילותינו דלים ורשים בהתדבקות באותן התפילות שהתפללו אבותינו ומשה רבינו ע"ה".]

* * *

בנותן טעם לציין, כי את הקושיה האמורה מזכיר גם הרה"ק מאלכסנדר זי"ע בספר ישמח ישראל (מאמרי שבת שובה אות ט'), בזה הלשון: על הקושיא ששמעתי בגראדז'סק בשם הוועד קדושים, מה זה שכתוב בתורה וּמַל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לְבָב זֶרְעֶךָ, הלא התורה היא נצחית ולכל אחד מישראל ידבר, ומה זה את לְבָב זֶרְעֶךָ. וראה שם שמיישב לפי דרכו בקודש.

[ואגב אורחא: איתא בספר עטרת מנחם (אות קנו הגה"ה אות ב'), כי "סיפר הרה"ק רבי אלימלך מגראדז'סק זצ"ל לאדמו"ר הגה"ק בעל שפת אמת זצ"ל מגור, ששמע מאביו הקדוש ממאגלניצא, ששמע מזקינו המגיד מקאז'ניץ, שאמר בשם הבעל שם טוב זצ"ל, שקודם ביאת המשיח תהיה השפעה גדולה בעולם, ויתעשרו אחינו בני ישראל, ויתרגלו את עצמם בהוצאות מרובים בהנהגת ביתם, וישליכו מידת ההסתפקות במיעוט, ואחר כך יבואו שנים רעות, וחוסר, ודחוקות פרנסה, ועניות גדול בעולם, וכבר לא יהיו רגילים במידת ההסתפקות, וצרכי עם ישראל יהיו מרובים, ולא יהיה להם מקור

בחודש אלול שנת תרמ"ח התקיימה אסיפת אדמו"ר"ם בביתו של הרה"ק רבי אלימלך מגראדז'סק זי"ע, זקן האדמו"ר"ם בימים ההם, אשר היה בנו של השרף רבי חיים מאיר יחיאל ממאגלניצא זי"ע ונכדו של זקני הקדוש המגיד מקאז'ניץ זי"ע. האסיפה נגעה לענין הגזירה שיצאה בימים ההם מטעם השלטונות כנגד ה"חדרים" - תלמודי התורה של תינוקות של בית רבן. באותה אסיפה השתתף גם מרן השפת אמת מגור זי"ע, כשמיד לאחריה היסב לסעודה בבית הרה"ק מגראדז'סק זי"ע שחרד לכבודו.

וסיפר החסיד רבי כתריאל שטיין ז"ל (כפי ששמעתי מהרה"ג רבי חיים זילברשטיין ז"ל מת"א ששמע מפיו), ששמע מזקני החסידים, כי בסעודה ההיא אמר השפת אמת זי"ע מאמר הנוגע לחודש אלול, ותוכן דבריו: דהנה בפרשת התשובה (נצבים ל, ב-ו) כתיב: וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר אֶנְכִּי מְצַוֶּה הַיּוֹם אֹתָהּ וּבְנֶיהָ בְּכֹל לְבָבְךָ וּבְכֹל נַפְשְׁךָ וּגּו', וּמַל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לְבַב זֶרְעֶךָ לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וְכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן חִיֶּיךָ. ולכאורה קשה, מי הוא הנכלל ב"לְבַב זֶרְעֶךָ" שאינו בכלל "לְבָבְךָ", הלא התורה מדברת לכל איש ישראל ולכל הדורות, וכשאמרה: וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ, הכוונה היא לכל איש ישראל, ואם כן מהו אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לְבַב זֶרְעֶךָ? אלא על כרחך הפירוש הוא, שכאשר שב האדם בכל לבו אל השי"ת, אזי אפילו אם בניו עדיין לא עשו כן, מבטיח לו הכתוב שבזכות תשובתו השלימה יעורר השי"ת את לבב זרעו לשוב אליו יתברך.

והוסיף השפת אמת זי"ע ואמר: זהו הטעם שנתנו הקדמונים רמז לחודש אלול מפסוק זה, כדאיתא א'ת ל'בב' ו'א'ת ל'בב' ר"ת אלול, כי אכן גם חודש אלול יסודו בתשובה שעשו אבותינו באותם ארבעים יום האחרונים שעלה משה רבינו ע"ה לשמים, כדאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מז), ובזכות עשיית התשובה של אבותינו בימים הללו - על דרך וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וגו', מעורר השי"ת אף אותנו במשך כל הדורות בימים אלו לשוב אליו בכל לב - על דרך וּמַל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לְבַב זֶרְעֶךָ. ושפיר נרמז חודש אלול דייקא בפסוק זה.

ודברי פי חכם חן! שפתיים ישק!

* * *

הרעיון עצמו נמצא כולו בספר הקדוש שפת אמת (פרשת נצבים תרל"ה), אך בקיצור כדרכו בקודש, והא לך לשונו שם: וּמַל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לְבַב זֶרְעֶךָ, פירוש כי השב בתשובה יזכה גם לזרעיו אחריו להסיר ערלת

עבודת חודש אלול

"חודש אלול ניתקן לתשובה קודם ראש השנה - שהיא קבלת מלכותו יתברך, כמו שאיתא (ר"ה טז, א): אמרו לפני מלכיות, ואיתא (זוה"ק בהר קח, א) דמאן דכפות באחרא אינו יכול לקבל עליו עול מלכות שמים, לכן צריכין בחודש הזה לצאת משיעבוד הסטרא אחרא ויצר הרע, להיות נקי לקבל עול מלכות שמים".

"הרמז על אלול א'ני ל'דודי ו'דודי ל'י כו'. על ידי שכל השנה מתלכלכין בחטאים, על ידי תערובות הרשעים בעולם, צריכין לברוח ולהציל את נפשותינו, כענין חיין קודמין (ב"מ סב, א) כו'. כי כל עניני עולם הזה ודאי יש בהם צורך גבוה, והאדם יש לו חלק בכל - כדי לתקן הכל על ידו, אבל בימים אלו צריכין להפריש ולהרחיק מכל עניני עולם הזה כפי היכולת, לקיים "אני - לדודי", ולזכור כי האדם נברא רק לעבודת הבורא יתברך. ובחודש אלול מתקיים "אני לדודי", ועל ידי כן מתקיים בחודש תשרי "ודודי לי", שהוא השפעת חיים וקדושה על כל השנה".

שפת אמת מאמרי חודש אלול תר"מ

* * *

חודש אלול - ימי הרחמים והסליחות. כ"ק אאז"ל היה מופלג מאוד בזהירותו בדיבורו ובכל אות שהוציא מפיו [ואמי הרבנית ע"ה סיפרה שאמר לה אחר הנישואין, שעליו להיות זהיר מאוד בדיבורו, כי על תיבה אחת שלו מוכנים אלפי יהודים לקפוץ לתוך האש], ובנסיעתו בחודש אלול לכנסיה הגדולה לעסוק בעניני כלל ישראל - התאונן ואמר: אצל אבי השפת אמת

ז"ל רעדו הכתלים בימי אלול - ואילו אני טרוד בנסיעות [א"יין באהן ארוף און א"יין באהן ארפ"ף]. אולם אני זכיתי עוד בימי נעורי ב'גור' לראות אצלו איך שהיו הכתלים רועדים.

כ"ק אאז"ל הראה מה שכתב בספר יכהן פאר מדודי הרב מבענין ז"ל (דרוש כז), משל בדרך

מעלת התשובה בכל עת ובכל מצב שהוא

שמעתי מחסיד נאמן ששמע מהגה"ק מוה"ר צבי אלימלך מדינוב ז"ע שאמר: "היכי דמי תשובה? באותו מקום ובאותה אשה ובאותו זמן" [יומא פו, ב: היכי דמי בעל תשובה, אמר רב יהודה: כגון שבאת לידו דבר עבירה (שנכשל בה כבר) פעם ראשונה ושניה וניצל הימנה, מחוי רב יהודה: באותה אשה, באותו פרק, באותו מקום (מתוך שדומה מכל וכל לזמן שנכשל בו כבר, יצרו מתגבר עליו ואומר לו: ראה פלונית, ואותו מקום, ואותו פרק הוא, קום עשה מה שעשית כבר. רש"י)].

ופירש: כי היצר הרע מטעה את לב בני אדם ומונע אותם מלעשות תשובה בתחבולות שונות. לזה יאמר, אם כי אמת נכון הדבר לעשות תשובה, אבל אין המקום הזה מסוגל. לזה אמרו: גם "באותו מקום" אין לך דבר שעומד בפני התשובה כו'. להשני מדחה באמרו כי יש לו אשה רעה המונעת ממנו דרכי חיים, ועל זה אמרו גם "באותה אשה". ולזה כה יאמר, כי הזמן כעת איננו מוכשר ומסוגל לזה כו', ועל זה ישיב ליצר "באותו זמן". אין לך דבר שעומד בפני התשובה. עכדה"ק.

דברי יצחק, מהג"ר יצחק אייזיק ז"ל אב"ד סוואליצק ומונקאטש, בשלהי הספר

צחות: מעשה באחד שהיה מגמגם בלשונו, וכשעברו אצל הרבי לומר "גוט שבת" לא היה מספיק לומר עד שכבר עבר, ויעץ לו חברו שיתחיל את אמירתו קודם עברו אצל הרבי, וממילא כשיגיע אל מול פניו יוכל לומר "גוט שבת". והמשל הוא לימי אלול, שצריך להתחיל ההכנה כעת, ארבעים יום קודם יום הכיפורים, ולא לדחות ההכנה עד לבוא הימים הנוראים, כי כולנו חשוכין כמגמגמים, ואם נתחיל כעת לעבוד כראוי - כולי האי ואולי נזכה להגיע מוכנים לראש השנה ויום הכיפורים, אך אם נתירשל בזה - נשאר עם כבדות הפה והלשון.

ומטעם זה מקדימין לתקוע בשופר כבר בחודש אלול, כדי שנתעורר כבר מעתה להכין עצמנו כל אחד לפי מצבו ודרגתו. על דרך שכתב החינוך (מצוה תה) בטעם מצות שופר: "לפי שהאדם בעל חומר, לא יתעורר לדברים כי אם על ידי מעורר, כדרך בני אדם בעת המלחמה יריעו אף יצריחו כדי שיתעוררו יפה למלחמה, וקול השופר מעורר הרבה לב כל שומעיו, וכל שכן קול התרועה, כלומר: הקול הנשבר". וכיוצא בזה כתב הרמב"ם (פ"ג מתשובה ה"ד): "אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר: עורר ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם, וחפשו במעשיכם, וחזרו בתשובה, וזכרו בוראכם". ועל כן תוקעים כבר בחודש אלול, לפי שההכנה וההתעוררות צריכה להתחיל עוד מקודם.

ע"פ 'אוצר דרשות ומאמרים' ממרן הפני מנחם ז"ע ח"א דרוש ח'; 'פני מנחם' בפרשתין עמ' צח-צט

* * *

ברכת התורה לבחורים והאברכים לרגל תחילת ה"זמן" בהיכלי התורה

כל הזכויות שמורות

הארות והערות יתקבלו בברכה

לתרומות והנצחות: מכון "נעמים אמריה" NEIMIMAMUREYU@GMAIL.COM

ניתן להשיג את ספרי הרב שליט"א

כהלכות הפסח - עניני פסח / הלכה ומנהג + סוכת שלומך - מצוות חג הסוכות שבביהמ"ק / הלכה ומנהג + מרא דשמעתתא - שיעורים על סדר פרשיות התורה והמועדים + ביד נביאך - על נביאים וכתובים + איגרת הפורים - על מגילת אסתר + נס לשושנים - מאמרים בעניני חנוכה + הליכות הרועים - רבוה"ק לבית גור ז"ע / הלכה ומנהג + אצל מהמלאי + שם ושארית - הרה"ק רבי משה בצלאל אלטר הי"ד + שם ושארית - הג"ר יעקב מאיר בידרמן זצ"ל + אצל מהמלאי + קונטרס "דער קאצקער קוויטל" + מאמר "פדיון הבן באלכסנדר" + ספר מסעות האמרי אמת לארה"ק נמצא בהגה"ה מחודשת ויצא אי"ה בקרוב